

ТИЖНЕВИК REVUE HEVDOMADAIRE **TRIDEN** **UKRAINIENNE**

Число 4-5 (110-111), рік видання IV. 22 січня 1928 р. Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Від Уряду Української Народньої Республіки

Десять років минуло з того часу, коли Четвертим Універсалом Української Центральної Ради було оголошено 22 січня 1918 року: «Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою Українського Народу».

Таким чином об'єднаними зусиллями живих сил української нації — селянства, робітництва та інтелігенції — створено основи вільної, незалежної Української Народньої Республіки. В новій Українській Державі забезпечено народові всі вольності громадянські, а народностям неукраїнським, на Україні суцим, надано право задовольняти їх потреби національні без жадних перешкод і за допомогою Української Держави. Перший вільний Парламент України — Українська Центральна Рада — окремим законом віддала землю в непорушене володіння трудового селянства, а особливими приписами оборонила робітництво перед визиском та злиднями. Відновилося вільне державне життя України.

Та північний ворог України не хотів погодитися з тим, що народ український розбив кайдани московської неволі. Всі російські уряди: царський, демократичний і комуністичний, хоч як ріжнилися між собою політично та соціально, проте однаково сходилися в спільному змаганню — завоювати знову землю українську та здобути з неї найбільше користи для Московщини, поневолити народ український та повернути його на службу московським інтересам.

Передбачаючи неминучість боротьби з ворогом, Українська Народня Республіка ще з перших днів революції розпочала під проводом незабутнього Симона Петлюри організацію української армії, яка на протязі чотирьох років витримала на собі жорстоку криваву навалу заборчої червоної і білої Москви. Та боротьба визвольна провадилась в особливо тяжких обставинах: без необхідного технічного приладдя, в зруйнованій війною країні, без морального навіть співчуття з боку культурного світу. Західня Європа, що визнала вже право народів на самоозначення, не розуміла нас, а допомагала навіть ворогам України в їх заборчих змаганнях. Завзято боролась молода армія українська, але ворог переміг нас, окрадених та знесилених, і довелося нам зазнати ярма червоного московського деспотизму. Лицарська армія українська та уряд національний примушені були перейти, в наслідок ворожої перемоги, на чужу землю, як це бувало з урядами й інших народів в непевних умовах війни, — бувало з урядами сербським та бельгійським. І от уже вісім літ большевизм московський панує на землі нашій, нищить її природні багатства та добробут її населення, душить думку та сковує волю українського народу творити своє життя, змагається розкласти саму душу народню. Чужинець став господарем на українській землі, а для фальшивої втіхи українського народу оголосив, немов би якусь ласку, право українського народу користуватись рідною мовою своєю на власній, не своїй землі, оголосив фальшовану самостійність України, так само поневоленої та зрабованої, як це було за царів. Відчуваючи непереможну волю українського народу до власної незалежної держави, його надії на український уряд та українську армію за кордоном, окупант наш рукою найманого ката убиває найчільнішу особу українського уряду та армії — Голову Директорії та Головного Отамана Військ Української Народньої Республіки Симона Петлюру.

Але даремні та безсилі заходи ворога. Народньої волі, що прагне добра народнього, не зломить ніяка сила — ні на землі українській, де ворог, поневоливши край збройною силою, не може поневолити самої душі народньої, ні за кордоном, де український уряд та кадри української армії готові відновити в слушний час боротьбу за визволення батьківщини. І як кілька літ тому, коли на чолі української влади стояв незабутній Симон Петлюра, так і тепер, після трагічної втрати, український уряд може повторити те саме: «Знеможений в непосильній

ній боротьбі, законний уряд Української Народньої Республіки, рятуючи свою лицарську армію, покинув рідну землю, але не залишив боротьби. Спадкоємець суверенних парламентів твоїх, Український Народ, Центральної Ради і Конгресу Трудового Народу, уряд Української Народньої Республіки твердо стоїть в обороні незалежності України і тільки перед тобою, суверенний Народ Український, складе повноважності свої. Разом з військом твоїм і численним громадянством, що знайшло собі притулок на чужині далекій, уряд пильно стежить за подіями на Україні і твердо вірить в неминучу перемогу».

В нинішній час то вже не тільки сама віра, але й цілковита певність перемоги над нашим окупантом. На Україні вже минуло перше оторопіння народне після брутальної жорстокої навали большевицько. Народ здав собі справу з того, що сталося: розуміє всю шкоду большевицького панування для своїх інтересів та здобуває в собі все більше волі й сили для боротьби з окупантом. Дарма старається наш ворог здобути собі тут ґрунт і підмогу у тих чужинців, що купує він їх ласку роздарованням не своєї землі та ріжних концесій. За кордонами України не лише близькі сусіди, але й далекі народи вже бачать, як большевицька влада здирством із своїх поневолених народів сіє нелад по інших краях; вже всі тут відчули на собі і оцінили всю шкоду її для інтересів людства. Тож і чужоземні чинники не будуть тепер так вороже, як колись, ні навіть байдуже ставитись до визвольних змагань українського народу. Близчі й дальші сусіди вже чують могутні лицарські зітхання поневоленого українського народу. Стара культурна Європа здивовано розкриває короткозорі очі своєї перед яскравою постаттю ще поневоленої, але непохитної в боротьбі за волю України. Великі могутні держави починають розуміти, що бажаний спокій і добробут наступлять в Європі лише тоді, коли Україна матиме своє право на незалежне державне існування. Наближається давно жданий час останньої боротьби і кінцевої перемоги, коли нарешті Україна займе почесне місце в великій родині народів світу.

Тож будьмо готові свідомо, не лише думкою, але й самим чином зустріти той сподіваний час щоб власними руками створити потрібний лад на своїй землі. Уряд український поверне на рідну землю з тими гаслами, які він виніс з неї та беріг на чужині, щоб передати їх на руки господаря землі української—її суверенного народу. Ті гасла: державна незалежність суверенної України, народоправний та демократичний

лад, забезпечення вільного розвитку продукційних сил, забезпечення інтересів робітництва, вся влада— народові українському, вся земля — трудовому селянству України. Вітаючи непохитний народ український з десятою річницею визвольної боротьби, уряд Української Народньої Республіки не має сумнівів в тому, що в скорому часі матиме щастя скласти повновласті свої перед всенароднім парламентом Великої Вільної Самостійної України.

Париж, неділя, 22 січня 1928 року.

22 січня 1918 року... Десять год... І кожен повен праці і боротьби, кожен повитий горем, стражданням та смертю. І кожен, як зважити на все пережите, стане за десять.

Та десять год, таких довгих та тяжких, — великий час в житті людському, особливо нашої пори, — час надто малий, дрібниця в житті нації.

До подій, що ми їх творцями і свідками єсьми, — до проголошення незалежності України та збройної боротьби за неї, що ними покладено початок новому періоду нашої історії, — треба підходити не з погляду окремої людини, а з погляду цілої нації, міряти їх не на масштаб особистий, а на масштаб історичний.

Великі події, великі процеси, що розпочалися і відбуваються за наших днів і за нашою участю, участю активною, більшою чи меншою, кожного з нас — не смертельної слави Вождя нації і нікому невідомого борця, чільного воєначальника і простого козака, видатного мужа державного і звичайного громадянина, що з них кожен, словами римського поета мовлячи, сказати може: «*quorum pars magna fui*» — вимагають для себе і великого простору й часу, великої роботи, великої боротьби, великих жертв і великої крові.

І їх — тих жертв принесли ми багато. І серед них найбільшу з усіх — жертву тих, що життя своє віддали за державність і незалежність Отчизни. Та поруч з цими жертвами великими, що їх окроплено кров'ю чистою і святою, кров'ю за волю України, не можна легковажити і тієї жертви що-денної, непомітної, але також не малої, що її протягом цих довгих десяти літ приносив і приносить кожен борець за ідеали нації — за відновлення і відбудування її суверенності.

До всіх тих борців непохитних, до всіх тих громадян, вірних

прапоріві самостійности — і тут і там, звертається сьогодні — в день десятиліття проголошення незалежності України — Правительство Української Народньої Республіки. Вище вмішена відозва його, підбиваючи підсумки всьому перебутому — здобутому і втраченому, — даючи аналіз минулому та намічаючи прогноз на майбутнє, всіх їх закликає надалі до невпинної боротьби за державність України.

І в цю велику річницю, віддаючи пошану подвигів борців за нашу державність — мертвих і живих, будьмо ж ми достойні їх. Д о с т о й н і і г о т о в і!

Десятиліття проголошення української державної незалежності.

Десять літ тому сталася подія, що становить один з виразніших фактів на тлі цілого тисячеліття нашої історії. Славна, дорога традиція українського народу — державна незалежність, не раз приспана несприятливими обставинами нашого історичного життя, відновилася в умовах, що свідчили про невміручість її в свідомості українського народу. Більше двох віків ворог нашої національної державности провадив свою руїницьку працю; вже літ півтораєста, як, здавалося, викорінив він усякий слід, навіть саму думку і згадку про власну державність серед поневоленого і окраденого народу: живчик тієї думки бився лише в умах духових провідників пригнобленої нації. Але ті факти великого здвигу національної свідомости, що ми були їх свідками десять літ тому і на протязі всього останнього десятиліття, наочно свідчать нам, що в душі нашого народу ніколи не вмірала, а лише тимчасово завмірала та ідея, що становить сенс життя кожної нації, основу її добробуту та її високого матеріяльного й духовного розвитку. Той пафос, який виявили широкі маси нашого народу в боротьбі за національно-державну свободу, і те море крові, яке пролив він, жертвовно скроплюючи цю свою питому ідею; безпереривна, неустанна боротьба та все нові й нові жертви за неї в певності остаточної перемоги; нарешті наша — всіх нас — посиљна жертва вигнання, ця жертва вдовиці, бо оддали ми що для нас найдорожче — радість і щастя перебування на рідній землі, в оточенню рідних людей та рідних обставин, — увесь той свідомий, постійний, неухильний чин український, ясно і непомильно свідчить нам, що твердо було поставлено на терези історії справу незалежності України коли великоднім дзвоном проблаговістили на Україні й по-за її межами слова четвертого Універсалу: «однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу».

За десять літ з того часу багато сталося — і лихого й доброго, але-

наше вразливе чуття сильніше фіксує тяжкі, болючі факти. Були ми свідками ганебних вчинків, — як особи, що вели провід в українській визвольній боротьбі, малодушно в тій боротьбі погнулися і пішли у слід чужих богів в служити. Бачили й бачимо ми, що в той час, коли на Сході Європи відбувається епохальний процес української боротьби з віковичним національним противником нашим, коли боротьба та вимагає найбільшої єдності зусиль та напруження національної енергії, — провадяться негідні розмови про якісь з тим противником нашим союзи — чи то соціалістичних об'єднань, чи «трудо-вих монархій», без розуміння того, що й тут на чужині, несучи тягар вигнання, мусимо братам нашим в їх боротьбі підпомагати, а не ослаблювати єдності національної акції негідними компромісами. Відчули ми найтяжчий біль трагічної події, що від неї, здавалось, захиталася вся справа наша, коли наш ворог скерував злочинну руку на провідну особу нашого національно-державного чину. Пережили ми почуття найбільшого обурення й образи, коли той самий ворог наш спровокував світову силу жидівства, щоб сплямувати визвольну боротьбу нашу та її чільного вождя. Важким шаром лягали на душу всі гіркі факти нашого життя. Це була неминуча заплата за віки нашого поневолення, наша покута за гріхи цілих поколінь, що не провадили національної справи з тою витривалістю, як це було потрібно, і не виховали в дальших поколіннях свого громадянства — почуття високої національної гідності, а серед громадянства чужого — почуття пошани до нашого права і нашої національної честі.

Але не самі лише прикrostі мусимо занести в баянс нашої національної справи за останню десятилітню добу. Увільнімось од пристрасного самокарання і будьмо об'єктивні. Як свідок життя не лише останньої революційної доби, але й життя цілого попереднього покоління, що так боролося, знемагало й перемагало, дозволяю собі бути певним, що наступники наші означають в історії наш час, як добу не лише тяжких поразок, але й ясних досягнень. Великий здвиг народньої енергії, що виніс на чоло народнього руху великого вождя, викличе у безсторонніх нащадків наших аналогію з епохами Богдана, Мазепи, Орлика — не зовсім для нас на кривду Проведений нашими сучасниками етап визвольної боротьби історія мусить оцінити, як етап таких здобутків, що наближають нас до досягнення нашої кінцевої цілі. Десять літ тривкої активності цілого народу не можуть пройти безслідно не лише для його психології й дальшого його поступовання, але й для самого фактичного стану нашої справи. За цих десять літ національна справа наша після стихійного заворушення, так би мовити, одстоялася, відокремивши злі й творчі елементи. Ідеал і теорія перейшли в життя, виявили свої як позитивні, так і негативні сторони. Маємо досвід і нашого придбання, щоб його продовжувати, і наших помилок, щоб їх не повторювати. Завдання і плани української акції із сфери кабінетних міркувань, з інтелігентських гуртків чи з вузьких експериментів серед народньої маси здобули тверду базу теоретичного й практичного обґрунтування, стали гаслами широких народніх мас, обняли всі сторони життя нації у всій засадничій широті їх. Свідо-

мість мас зроста неймовірно, коли порівняти з часом перед десятима роками, і з цього погляду така школа чужинського гніту довела до наслідків ледве чи менш позитивних, ніж би це могло бути в умовинах власного державного життя, що вимагало б на початку великої жертви самообмеження. За десять літ панування тої теорії, що в реальних умовах життя на Сході Європи не могла творити, а лише руйнувала, зруйновано й найбільшу небезпеку для нашої справи — ідею єдності й неподільности колишнього державного колоса, доведено цього останнього до фактичної неможливости відновитися, з — причин внутрішніх і зовнішніх. Спадкоємці й ідеологи попереднього імперіялізму, большевики силою непереможних обставин, щоб задержати неминучий і раптовий розпад колишнього державного тіла, пішли й все далі примушені йти на великі не лише теоретичні, але фактичні уступки вимогам народів Союзу на основі гасла — «самовизначення аж до одділення». Гасло це в певній мірі стало ділом-мимоволі, і навіть проти волі фальшивих провідників його; воно, правда, загальмувало розпад колишньої імперії, але скріпило саму ідею того розпаду і практично підготувало її здійснення. Т. зв. апетит народів до власного державного життя, роздрочений, а не задоволений, посилюється до міри, що його вже не в силі стримувати залізні шпуги терористичної диктатури, як це вже одверто визнають і самі чинники тої диктатури. Все більше чується і виявляється постійне і всебічне незадоволення не тільки народів, але й країв, що прагнуть вільного, незалежного життя і не бажають реальні, життєві інтереси свого населення приносити в жертву імперіялістичним фікціям. Все більше зростають протести з боку навіть сервілістичних представників большевицьких республік, а тим часом настає порозуміння легальних урядів тих республік на еміграції, з провідною в тім участю України. Все це — чинні фактори розкладу штучного організму Совітського Союзу, і реальні впливи всіх цих факторів вже наближують той розклад до кінцевого натурального результату. Вже під впливом самого життя й подій на Сході Європи, навіть незалежно од активної праці згаданих чинників, довготривалий забобон «єдиної-неділимої» починає тратити кредит також і в очах політиків та державних людей закордонного світу — навіть тих, що кілька літ перед сим ще понесли великі жертви ради підмоги реставраційним силам московської держави. Доля Східне-Європейського Союзу в очах дипломатії все більше вирисовується по аналогії з долею колишньої Австро-Угорської імперії, що не лише зникла як єдине державне тіло з європейської мапи, але й зустрінула б тепер рішучі перешкоди для свого, бодай часткового, відновлення. На місце колишнього переконання в необхідності заховати державну єдність території б. Росії повстала і здобуває все більше кредиту думка про konieczність поділу Союзу як-раз в інтересах і для забезпечення миру не лише на Сході Європи, а й по всіх країнах, куди лише сягає рокладовий вплив того штучного тіла, що творить небезпечний для покою людства Союз Совітський.

Не доспіла ще остаточно ця думка, — достигатиме вона в свідомості політичного світа в залежності од нових етапів тої боротьби, що

провадять її з окупантом народи на самому терені Союзу. Наша майбутність і залежить од вислідів тої боротьби — в її вислідах основи й забезпечення нашої державної незалежності. Перемога наша в боротьбі з окупантом приведе нас до унормування наших відносин не лише з державами, що нині разом з нами поділяють ярмо чужинецьке, але й остаточно вплине на європейську і взагалі світову політичну думку що-до стабілізації нашого міжнароднього становища.

Останній час приніс нові підстави сподіватись доброго для нас вислуду нашої визвольної боротьби. Штучна дисципліна тої організації, що часово опанувала розхитаним становищем на Сході Європи, почала давати такі перебої, що свідчать не лише про ослаблення тої дисципліни, але й про глибокі руїнницькі процеси і в ідеології комуністичної диктатури, і в самому особовому складі її представників. Коли так органічно нищаться ідея й апарат диктатури, то власне зникає той чинник, що ним держиться і єдина влада і сама зовнішня єдність Союзу.

Отже, оглянувши той десятилітній шлях, що пройшла наша національно-державна справа від початку революції до цього дня, маємо певність сказати, що той шлях не був безплідний. Події і факти цей доби бузумовно наближають нас до досягнення успіху в боротьбі наших. Як близько ми до тої сподіваної години, цього ніхто не може сказати. Але той час ближче, ніж ми могли сподіватися, покидаючи терен рідної землі після поразки, що де-кому здавалося безнадійною. Натуральні і здорові основи нашої національно-державної справи дали їй скріпитись після тяжких іспитів, вбитися в силу і стати на чергу дня як справи конечної для свого остаточного вирішення — і там, дома, і тут, на терені міжнародньому.

Доля наша — в нас самих, в наших руках. Хто має волю досягнути своєї мети, той перемагає. За десять літ, відколи український народ так свідомо й рішуче виявив свою волю до незалежного державного життя, ми тої волі не стратили, а, навпаки, послали ли її досвідом теоретичним і практичним. Діє вона й гартується і на рясно політій кров'ю землі українській, і тут, на чужині, в умовах, що натурально мусили б привести нас до знищення державних наших змагань. І цей день, коли десять літ тому було положено тверді підстави нашої державної незалежності, нехай буде днем певности нашої перемоги.

О. Лотоцький.

На теми дня.

II.

Святкуємо десять літ проголошення української державної незалежності. В такий день треба і варто оглянутися на минуле, розважити сучасність, роздуматися над майбутнім. Цьому й присвячені інші статті в «Тризубі». Я з свого боку хотів би лише подати де-які уваги, що може подекуди спричиниться до ліпшого освітлення того,

що сталося на Сході Європи за останні десятиліття і тих перспектив, що встають перед нами на майбутнє.

Коли говорять про східно-європейські події, то звичайно означають їх; як велику російську революцію, і початок цієї революції датують березнем 1917 року. Це й єсть вихідна точка усіх помилок, що їх так багато в європейських, в російських і навіть в українських присудах про події останніх літ. У березні 1917 року сталася не революція, а цілком одмінне од революції історичне явище. Сталася російська державна катастрофа; перегорнуто було капітальну сторінку в історії Сходу Європи, а саме ту її главу, що її московський славний історик Ключевський означив словами «Великорусській періодъ русской истории». Під непосильним тягарем великої війни завалилася російська імперія, порохом і димами затяглася навіки слава чергового гегемона на колосальних просторах Сходу Європи. Той, хто знав історію цієї держави, її політичне становище, національну структуру та соціальний розподіл її населення, — той мусів бути певним, що з часом завалилася би вона й без великої війни. Але це перейшло б, так мовити, еволюційним шляхом, послідовним розкладом, одпадом інонаціональних провінцій, — одно слово, в той самий спосіб, як це переходило у великій Отоманській державі на Близькому Сході на протязі останнього століття. Тоді ясным було б всім і кожному, про що йде мова. Велика війна прискорила цей процес у Росії, зробила раптовим його, означила негайні наслідки його, і тому катастрофу було прийнято за революцію. До речі, такі катастрофи — не новина для Сходу Європи. Історія знає їх там кільки, а серед них і розпад нашої національної великої держави Київської, що свого часу також була гегемоном на протязі приблизно тої самої кількості літ і на просторі приблизно тої самої території, як і недавня Росія.

Березнева катастрофа в Росії ні в чому не нагадує європейських революцій, ні великих, ні малих. Європейська революція — це своєрідна хірургічна операція, спрямована на поліпшення державного ладу. Вона одночасно нищить і творить; загальний баланс її буває більший чи менший, але він завжди активний. Революція нищить застарілі, шкідливі для розвитку держави й народу сили і ідеї, ставить на їх місце нові, потрібні й корисні, робить це гвалтовно, неохайно, жорстоко, часом і помилково, — але ні одна з визволених революцією сил не чинить у напрямку державного розпаду; всі вони що-до цього центротяжні, а не одбіжні. Цілком щось инше сталося в Росії. Березневі події не тільки розвзрили державу; вони знищили саму тканину державної будови, бо застарілими й непотрібними були не ті або инші сили чи ідеї, а сама державна будова. Ті, що звуть ці події революцією, додають ще до того й назву — безкровної. Спочатку вона була безкровною, але була вона такою як раз мабуть тому, що зовсім не була революцією.

Березневі події не виявили в Росії якої будь могутньої центральної сили. Єдиною такою силою, що не була остаточно роздавлена катастрофою, була так звана російська демократична інтелігенція. Вона перебрала на себе спадщину після скинутого монарха, виявила волю, перетворивши катастрофу в революцію, перевести реконструк-

цію розваленої держави. Але вона не зрозуміла обставин і помилилася у засобах. Вірніше буде сказати, тих засобів уже нігде було взяти. Вони зам'яті і розтанули ванильки до «всіх живих сил країни». На ці закликки не відгукнувся нікто, бо тої адреси, на яку вони були спрямовані, уже не існувало. Росія, до якої зверталася російська інтелігенція, уже не було, не було тому ж «єдиної «країни». Живих сил було багато, але всі вони скупчилися, кожне у своїй країні, до чужої служби йти не хотіли, відбудувати розвалену катастрофою «шторму народів» не мали охоти. Спам'ятавшись од радощів, роздивившись довкола, всі народи, що волею чи лихою долею належали до складу російської імперії, взялися до нової праці: почали ставити кожний в окрема свою хагату на свій кшталт і по своїй волі. Не одгукнувся на заклик інтелігентній навіть і великоруський народ, бо вона була російською, а не великоруською, була для нього такою самою чужою, як і для всіх інших народів. От в цього властиво моменту й треба датувати початок революційних процесів на Сході Європи. Але це не була якась єдина російська революція; було їх кілька, були вони одночасно творчі й руйнуючі і не були вони безкровними, бо були вони такі справжніми революціями.

Справою майбутніх істориків буде означити всі ці революційні процеси встановити зв'язки і протилежності між ними, змалювати їх внутрішню будову та зовнішній вигляд. Нам, після того, що вище нами наведено, посиль буде тут лише коротко вказати на загальні риси двох революцій — великоруської та української.

Великоруську революцію підготували й виконали большевики. Вона не була ні в чому подібна до європейських революцій. Вона розв'язала в країні сили не творчі, а самі тільки руйнуючі. Політичною її назвати було мабуть помилкою. Як тепер уже наявно видно, большевики не внесли до обігу революційних ідей ні одної нової політичної ідеї. Все у них десь запозичене, не пристосоване, мертворожене. Їх політичні реформи мають чисто зовнішній характер. Внутрішній же характер відносин між владою та населенням зостався такий, який був ще перед першими російськими заколотами в 1905-1906 роках, тільки далеко гірший, ніж він був тоді. У Москві на місце Миколи II сів Ленін, після нього Сталін; місце зруйнованих забитих чи вигнаних нечисленних привласнених верств: шляхти, буржуазії та бюрократії, — заміли вона нечисленна привласнена верства робітничая, а вірніше буде сказати, — зовсім нечисленна комуністичная партія. І все. Ради цього начеб то не варто було робити й революції.

Звуть іноді большевицьку революцію соціальною. Де в чому назву що треба визнавати виправданною, — але як? Деформований соціалізм кульки комуністичних фанатиків та звичайних бандитів кут у кут припав з архаїчним, квазі-комуністичним світоглядом великоруського селянина — «общинника», — слово, що йому немає рівнозначного в сучасній українській і взагалі ні в одній європейській мові, остільки позабути вже в Європі ця стародавня форма соціального ладу. Велико-русський народ знайшов своїх вождів і лід і триводом зробив своєрідну соціальну революцію, вирівнявши все і всіх по найнижчому

рівню. За кілька поколінь може з цього що-небудь і вийде, але на сьогодні — це коли й зміна, то зміна на гірше, бо одкинула вона Велико-росію на кілька століть назад, приблизно до часів середньовічної європейської жакерії. Ради того наче б то також не варто було робити революції.

Інші риси має на собі революція українська. Вона, як наймолодша сестра всіх європейських революцій, перейшла всі ті етапи, що й вони, але до обігу революційних ідей внесла де-що й свого, нового, чого майже не було в її старших сестер. З самого початку свого вона прибрала характер національно-політичний і цілий її розвиток замаркований барвами модерного демократизму. Новим у неї було те, що її гаслом була не сама оборона за права людини і громадянина, але й боротьба за права цілих націй

Розмах української революції був затриманий тим несприятливим для неї фактом, що одночасно з творчістю політичною довелося напружено працювати і в площині творчості суто національної аби, нагнати й доробити все занедбане й недороблене за довгі часи українського національного поневолення. Але уже й сьогодні означилося наявно, що баланс української революції активний, що українські революційні досягнення такі великі, що не може бути найменшого занепокоєння за національну, політичну і державну майбутність нашого народу.

Фази підготовки й розвитку української революції припадали увесь час майже на той самий день, що й фази революції великоруської. Згадаймо, квітень 1917 року: перші виступи большевицьких бождів у Петербурзі і народження Центральної Ради в Києві. Липень: перше большевицьке повстання і поява автономної України. Вересень і жовтень: конгрес народів у Києві і переможне повстання у Петрограді. Цих аналогій можна було б навести більше. І кожного разу, коли збігалися близько одна до одної лінії рухів української і великоруської революції, біла в очі всім і кожному їх протилежність, ворожа відпорність, їх незамирність. Обличчя в обличчя дивилися проти себе дві культури, два світи, чужі, од віку і навіки роз'єднані. І коли нарешті обом революціям довелося, — також одночасно, — в кінці 1917 року і на початках 1918 року — виступити в перший раз на арені європейських міжнародних відносин, незалежність їх довершилася, скінчившись убивчою війною, що під різними формами тягнеться й по днесь.

Українська та великоруська революція стали типовими для цілого Сходу Європи, зробившись одночасно там і своєрідним реактивом, що за його допомогою легко одразу зазначити, до якого світу належить той чи інший народ: до Азії чи до Європи. Північ і схід колишньої Росії пішов за великоруською революцією, південь і захід ступили в сліди української. Десь трохи вище 50-ої паралелі переходить ця невизначка для ока ідеологічна межа Європи та Азії, досягаючи до Болгії, а може перекидаючися по-за цю велику ріку. Бо ж за останні дні, з'явився реальні ознаки того, що в донських степах та по інших козацьких територіях загорілися вогні, барвами своїми дуже подібні до вогнища української революції.

Наведені мною факти й уваги не дістали ще загального визнання. Вони ще не проаналізовані до кінця, бо самі процесч ще не остаточно завершилися. Не зроблено з них тому і всіх висновків, що їх треба зробити. У росіян, наприклад, певне розуміння їх виявилось лише у так званих евразійців, — цього зародку великоруської національної ідеології, — які кличуть свою націю назад, до повороту до Чингисхана і в Азію, то по часті серед т. зв. лівої демократії, що за останній час переходить з лінії боротьби з більшовиками до визнання їх національним урядом, а себе опозицією цього уряду.

Як житимуть росіяне з цим національним урядом без Європи в Азії, не знати, але не наша це справа — давати їм чи ті чи інші поради. Для нас більше важливо друге, а саме те, що розуміння вказаного вище становища на Сході Європи якимись невідомими ближче шляхами перекинулося до свідомості певної частини європейської політичної опінії, і то дуже важливої, що до недавна ще сприятливою для нас не була. Це видно хоч би вже з того, що раніше українську справу трактовано було в Європі, як частину російської проблеми; тепер можна помітити велику зміну що-до цього: українську справу зачинають розважати як цілком самостійну міжнародну проблему, і то як одну з найважливіших. А на сьогодні ця зміна — не така вже маленька річ...

М. Славинський.

Реакція чи демократія?

За десять літ, які відділяють нас від часу проголошення нашої самостійности, перейшло не тільки багато подій, змінилось на Україні не тільки багато режимів, але змінилися і самі люди.

Одні змінилися так мовити не свідомо і готові навіть доводити, що вони «ті ж самісенькі», що й десять літ назад. Другі навпаки утрирують, підкреслюють ці зміни і з погордою заявляють, що життя їх «навчило» і що тепер нарешті вони пізнали правду і, як вони думають, правду об'єктивну, остаточну, непогрішиму.

Своїм буцім то розумовим, логичним процесам вони надають величезне значіння. В дійсності ж над ними панує стихія почувань, стихія розчарувань, страхів пережитих, горя перенесеного, нарешті над ними панує втома і той психологічний закон, що під впливом великих переживань людина з одної крайности легко кидається у другу.

Кожна революція знає всі ці наслідки. Чим більші були її громи, тим більше розчарувань приносить вона з собою, тим дужче реакція.

Говорючи це слово ми не маємо на увазі якихось зовнішніх проявів її, чогось подібного на шибеницю для революціонерів, яка одначе теж дуже реально виростає з тої реакції, за яку ми заразговоримо, реакції духовної.

Загально людські основи останньої — це жорстока критика всьог, що зв'язано з революцією, більш того гаряча переконана ненависть

до самого цього слова. А позаяк під час революції чуються такі кличі, як демократія, республіка, політична свобода, в наші часи і соціалізм, то все це змішується в їх хворобливій уяві з порохом революції, з криками невинних жертв, з пожежами і головно... з покривдженням їх власного особистого соціального стану, із зруйнуванням їхнього добробуту, надбаного віковим трудом їхніх предків, а може і їх власними десятилітніми зусиллями.

Що може бути психологічно більш зрозумілим ніж всі ці почування? Хіба не заслугове загального співчуття навіть той багач, що зовсім індивідуально збанкрутував, себ-то без всякої революції став бідак. Хіба той, що зазнав доброго життя, не в сто раз більше страждає від злиднів за якого будь бідлаха, котрий з тих злиднів і не виходив. Психологічно і індивідуальне, і колективне страждання викликають у людей певну симпатію.

І реакціонери доби після-революційної мають в собі щось привабливого. Це можна сказати навіть про Жозефа де Местра, не дивлячись на всю його сухість, і про нашого дідича Ліпинського, не дивлячись на всі його різкості і грубо несправедливу критику всієї української революції, властиво всього українського руху; кожне людське переконання, що витворилося не на абстракції, не на одних книжках, а на своїх стражданнях і на власному досвіді, зупиняє нашу увагу, а часом викликає співчуття. Але це однак не виправдує реакційних теорій і не переконує тих, хто теж уміє думати, брати спокійніше до уваги ті ж самі факти життя, які привели наших реакціонерів до чорної реакції.

Перш за все ці останні роблять одну кардинальну помилку, змішуючи демократію і революцію, республіку і революційний бешкет, соціалізм і демократію.

Доводячи на прикладі власної революції, «до чого довела нас демократія», вони одкидають демократію взагалі, цілком забуваючи республіку часів революції, забуваючи, що вона не має нічого спільного з республікою нормальних часів; одкидають демократію та соціалізм, забуваючи, що соціалізм не є логично зв'язаний з демократією, і західня демократія чудесно існує собі і без соціалізму, а соціалізм в свій черед, як ідеологія майбутнього, критикує цю демократію.

Словом, коли з хаосу, який панує у головах всіх реакціонерів (від того такі довгі їх писання, того такі тяжкі для читання і заплутані) та зробити хоч якийсь порядок, то їх висновки відразу згублять свіжість і привабливість.

Тоді ясно стане одно: справді революція це дійсно є страшна хвороба, яку з часу на час переживає людскість, і в цей час загальної психологічної ненормальності демократія, республіка, політичні свободи одбиваються у ній, як у кривому дзеркалі, і на себе в своєму нормальному стані зовсім не походять.

В цьому полягає кардинальна помилка всіх після-революційних реакціонерів, коли б їхні міркування мали б відношення виключно до сфери чистої психології і теорії, — можна б проти них, і особливо з огляду на їх явну пристрастність, не заперечувати. Але реакційні

теорії починають завжди впливати і на ті верстви громадянства, які самі по собі є здорові і могли б бути корисними для життя. Реакція ж, що кличе до старих форм громадських і політичних, є річ небезпечна для великої країни, але особливо для тої, яка має тільки приступити до будування своєї державности.

Річ в тому, що коли колесо історії котиться трохи підстрибуючи і не тримається рівної лінії, йдучи часом навіть в протилежний бік, то над цим кінець кінцем можна все ж зазначити загальний напрямок, куди воно в решті решт мандрує.

Отже можна сказати з певністю: віки людського життя привели до витворення певних норм як соціальних, так і політичних. В цьому відношенні найбільше багатство виявляє з себе історія XIX в. За цей час для кожної об'єктивної людини ясно, які форми стали не тільки найбільше розповсюдженими, але й найбільш еластичними, найбільш привабливими. Ці форми — є форми демократичного, парламентського правління.

Форми ці критикуються, більше того переживають вони різні зміни, ці форми і досі не зупинилися в своєму розвитку і мають, очевидно, ще довго модифікуватися. Ці форми, як і все в життю людському, мають і свої хиби, але вони найбільш підходять для сучасного життя, для психики сучасної людини.

Трудно з'ясувати таке важливе питання в короткій статті, але один приклад.

Французьку республіку монархисти Леон Доде і йому подібні критикують до без кінця: це їх діло. Але ось факти: 1) Монархія Людовика XV і XVI привела до повного державного банкрутства і викликала нечуване нещастя, яким була Велика Революція, 2) Наполеонівська імперія, значно організованіша, значно краще упорядкована у порівнянні з попереднім королівством кінчила грандіозною національною катастрофою, ростратила сили Франції на зовсім чужі їй завдання, які окриляли дух великого Корсиканця і руйнували ту країну, яку він так блискуче використав для своїх планів. 3) Доба реставрації, не дивлячися на скажену реакцію, все ж дуже скоро кінчилася крахом: липневою революцією 1830 року. 4) Доба Людовика-Філіпа була часом перманентних повстань, які стихли тільки для того, щоб вибухнути знову у формі страшної революції 1848 року, що знов виснажує Францію. 5) Наполеон III привів Францію до Седану... 6) Третя республіка, ця сама республіка, яку так лають монархисти, виликувала дуже скоро Францію від руїни 1870 року, поширила її колонії, виграла блискуче велику війну, здобула Альзас і Лотарингію, пережила страшну післявоєну кризу і при всьому цьому: чи знала вона за цей час революційні бійки, внутрішнє кровопускання? А коли (дрібні сутички в рахунок не йдуть) не знала, то тим вона здобула цей спокій? — Терором? Ні. Це здобула вона своїм демократичним, парламентарним режимом...

Чого ж в день десятиліття говоримо ми на ці загальні теми? Чого

дозволяємо ми тут полемізувати хоч би з реакцією? Чи не хочемо ми тут розбити «єдиний національний фронт»?

— Ні. Всі українці мусять поклонятися одному й тому ж ідеалу — незалежної України — разом. Але зараз не є час, коли досить підняти очі до неба і молитися за вільну Україну. Треба думати про діло, треба тягти свій віз.

Отже у віз цей не можна впрягати до громади лебідя, щуку і рака.

Нам треба ясно намітити не тільки ідеал, але й шляхи до його здійснення. Ми почали десять літ назад наше державне будівництво в час найвищого піднесення революційної хвилі. Хвиля ця давно спала. Тепер ми зможемо думати про це будівництво спокійніше. Ми одкинемо те, що було утопічного, непотрібного в деклараціях 1917-18 років. Але викресливши все це, ми залишимо де-які слова:

демократія,
парламентаризм,
республіка,

В них вкладаємо ми той зміст, який надає їм історія розвитку цілого Заходу, цілого світу. На цих ідеях стоїмо ми твердо. Час реакції психичної вже теж спадає і у відповідь на натхненні думки і слова повітряного реакціонера у нас назрівають свої думки і почуття, так само вогневі і рішучі, але кличуть вони нас не назад, до XVII століття, збудовані вони не на розчаруванні, а на творчій потребі будувати свою державу, творити нове життя...

Олександр Шульгин.

З приводу десятих роковин 4-го універсалу.

Чи не показний факт? В кінці грудня 1927 року у всій пресі СРСР читали ми довгезелні статті большевицьких світліл не про що инше, як про десяти роковини «української державности». Особливо розбалакалися лідери КПБУ Петровський та Скрипник. Все «ми та ми», мовляв «вони» створили «незалежну Україну» й урятували її від поневолення. День 26 грудня вибрано з того приводу, що саме цього числа у Харькові було утворено «Народній Комісаріят», який мав почати боротьбу проти Центральної Ради з її правительством — Генеральним Секретаріатом. Тепер після 10 років легше большевикам, твердити що вони теж «боролися за Україну: людська пам'ять коротка, людська дурість безмежна — таке давнє переконання московських окупантів. «Самоотвержений малорос» п. Затонський одного разу договорився до того, що запевняв, ніби не ті боролися за українську державність, які стояли за Центральною Радою, але ті, які прийшли на Україну під прапором Муравйова — руїтника Києва. Затонський з співчуттям цитує розпорядження одного большевицького коменданта тих часів, який заборонив наліпити українську афішу, бо українську мову він визнав за «контрреволюційну».

Мабуть «щось дуже велике здохло» у комуністів, що вони мусять поспішати й собі святкувати роковини, та ще не аби які — «української державности». Що ж то за державність, яку нам представляють харьківські підбрехачі за українську? Шоб побачити її обличчя, згадаймо її

перші слова після взяття Києва в 1918 році совітським військом. Головнокомандуючий Муравйов (чи не нащадок Муравйова «Вешателя»?) писав у своєму наказі ч. 14:

«Цю владу ми несемо з далекої півночі на гостриках своїх штиків і там, де її встановлюємо, всімірно підтримуємо її силою цих штиків». Здається, що ясніше й не можна сказати, яка то влада й яка та державність, що її роковини справляють большевики.

Тякі пригоди трапляються волею історії. Мусіли напр. отці езуїти в Чехії завести святкування Яна Непомука, щоб чим небудь затьмити культ «сретика» Яна Гуса, чеського національного героя.

Днем 22 січня 1918 року довершився цикл великої історичної ваги. Хоч ще живі сучасники і учасники тих подій, що привели до проголошення самостійности, але вже тепер можемо розглядати ті події в історичній перспективі. Революцію случно називають локомотивом історії. Дійсно останніх десять років для України — це ж час великанського зросту, доба чогось великого, героїчного, про що творитимуться легенди в будучих поколіннях.

В даннім разі мене більше інтересує ось що; мені хочеться звернути увагу не тільки на ті здобутки, які ми маємо за ці десять років, але подивитися на ті причини, за—для яких ми все ж не досягли тої цілі, яку було поставлено Центральною Радою в її четвертому Універсалі.

«Не бойся рѣзкихъ осужденій,
Но упоительныхъ похвалъ...»

Ми повинні по-за святочними промовами знайти в собі силу вкласти «персти в рани», бо тільки знання хвороби, правильна діагноза може помітити спосіб правильного лікування.

Мені здається, що для України час промов і декларацій минув. Життя безжалісно порвало паперові резолюції й декларації, воно примусило наші українські маси дивитися в основу, в підставу річей.

Це вже стало загальним правилом—ділити причини тих чи інших історичних подій на дві категорії: об'єктивні і суб'єктивні. Міркуючи про об'єктивні обставини, утворені попереднім економічним і політичним розвитком, мусимо визнати, що момент, в який Україна встала зі сну до активного історичного життя був вельми несприятливий. Україна не представляла собою культурно-психичної цілоти, не мала єдиного національного почуття, яке б охоплювало всі класи й верстви народу. Наш народ виступив на історичну арену, як неповна нація, як нація, позбавлена майже класової диференціяції. Головна маса — селянство. Робітництво хоч в більшості українське, але кадри кваліфікованої й найбільш організованої частини пролетаріату складали не-українці. Українці переважали лише в тій промисловості, яка тісно зв'язана з сільським господарством: сезонні робітники на цукроварнях то-що. Представники промислового капіталу серед українців були одиницями: так само дуже мало було між українцями великих і середніх землевласників.

Вся праця відбудови української держави лягла на плечі інтелігенції. Українські маси не були підготовлені до активної боротьби за свою державність. На початку своєї діяльності Центральної Раді доводилося бути більше педагогом для українських мас, чим політичним провідником. Доводилося пояснити цим масам, «хто такі українці й чого вони хочуть» та писати брошури, — «Якої ми хочемо автономії й федерації». Цю виховуючу діяльність Центральної Ради, як найкраще символізував той факт, що місцем засідань її був Педагогічний музей у Києві, що на його фронтоні було написано: «На благо просвіщеніє рускаго народа...» Український рух за революції в першій фазі революції не мав ознак загально-національного здвигу, але скоріше нагадував щось партійне. Була партія большевників, була партія «українців», які билися між собою за владу на Україні, тимчасом як маси, потомлені світовою війною, найчастіше «держали нейтралітет». Факт трагічний, але безперечний.

Мені думається, що провідники Центральної Ради цей партійний характер української боротьби того часу часто відчували. В тих умовах, коли маси ще не дійшли були навіть до першого ступіня національної свідомости, — х т о в о н и, — звичайна річ, що ніякі суто національні гасла не могли б порушити байдужости цієї нації «дядьків», які називали себе «хахлами», «малоросами», «руськими», «православними», а то й просто «людьми з Херсонської губернії». В цих масах вигасла була історична традиція, до їх вух доходили могли на початку тільки соціально-економічні гасла: — «народе селян, робітників, трудящого люду». Це перше речення першого Універсалу документально підтверджує: народ український історичними обставинами був зведений до ролі поневоленої верстви — трудящого люду. Також і IV-ий Універсал, проголошуючи самостійність, не згадує про українську державність у минулому, яку скасувала московська зажерливість.

Двома роками пізніше, 21 січня 1919 року в Дубліні ірландський парламент проголосив незалежність «зеленого острова». Перші слова цього акту посилаються на історичну традицію на той факт, що Ірландська держава більше 1.000 років існувала, була завойована і тепер свою державну незалежність відновляє. Ось разюча різниця між нацією, що пам'ятає своє минуле, і між народом «трудящих людей», які не знають навіть «ким, за що закуті» вони!

Яка маса — такі й провідники. Тільки поволі вироблялася у керівників Центральної Ради думка про непримирненість інтересів України з приналежністю до Російської держави. По суті ідеологія державництва почала робити помітний успіх тільки після III-го Універсалу. З листопаду 1917 року на чолі Росії стояли політики — «спеціалісти» Ленін і Троцький і з ними ціла плеяда «професіональних революціонерів», що все життя своє займалися політикою та організацією мас. З боку українського, хто їм відповідав? Історик Грушевський? Романіст Винниченко? На жаль, людей іншого типу було дуже мало. Тому то так зацікавилися творити українське військо. Боялися «мілітаризму». Забували, що державна влада мусить спиратися на фізичну силу, бо в іншому разі її скиле перший-ліпший Махно.

Не було у провідників Центральної Ради ясного погляду на перспективу розвитку України. Винниченко заговорився був про «велику деструктивну силу», яку має в руках своїх Центральна Рада, але потім замовк. У діячів Центральної Ради виривалися слова, що думка про самостійність України «була б просто непотрібною мрією». Тим то й після большевицького перевороту, коли з Петербурга було проголошено — «розумійте, народи, й покоряйтеся», — навіть після цього Центральна Рада гаяла дорогіший час на дійсно непотрібну мрію — створення «однородно-соціалістичного правительства для всієї Росії, разом з большевиками...»

Центральна Рада, що з днів першого Універсалу набірала все більше популярности в масах, бо проголошувала радикальні гасла: негайної земельної реформи, мира і т. д. — тепер після большевицького перевороту почала втрачати ті симпатії. Бо для мас було мало декларацій і резолюцій: треба було уміти ці резолюції перевести в життя. Але Центральна Рада не мала свого апарату, а пустити землю в «чорний переділ» теж не відважувалася. В цьому пункті, власне, й перекозирили нас большевики. Вони, як не потягли за собою українські маси, то що найменше їх неутралізували. Почав «дядько» міркувати: «чи не краща програма у большевиків»? Борні, за визволення Італії — Пісакане, Гарібальді й Мацціні завжди стояли на тому, що за голу формулу національної незалежности народні маси не повстануть; для цього треба національний ідеал зв'язати з соціальними й економічними здобутками. Діячі Центральної Ради це розуміли, але їм бракувало Дантової в і д в а г и («de l'audace, de l'audace et encore de l'audace»).

Ми помічаємо, що після большевицької революції маси українські хитаються. Вони вірять в добрі наміри Центральної Ради, але не бачуть проводу, керівництва, не чують твердої руки. В промовах селянських депу-

татів на сесіях Центральної Ради найдужче помітно цю щілину. Селяне хотять, щоб Центральна Рада взяла владу в свої руки, вони вимагають рішучости в переведенню земельної реформи. Ось промова — притча селянина Боба в Центральній Раді:

«Мені сказали на селі: «Йди, Бобе, в Центральну Раду і виглядай там гарного доктора! Хай фамилія його починається тільки на букву Р. Це означає просто революціонер. Бо на шії у мужика велика болячка- вона давить його до землі. І все селянин дивиться у землю. Хай доктор на букву Р розріже цю болячку, видавить гній та присолить соціалізацією» («Летопись революции» 1. 1922 р. Харьків. с. 138).

Для мене ясно, що селянство розуміло під «соціалізацією землі» зовсім не те, що проповідувала тодішня есерівська програма. Селянство переділ панських земель називало соціалізацією, і не такі курйози бували. Майже кожний селянський з'їзд ухвалював резолюції про скасування власности («Не треба нам собственности»). Весь секрет полягав у тому, що селянство за власність уважало тільки більші земельні володіння, що ж до своїх кількох десятин, то вони їх не визнавали за «собственность», бо сподівалися через переділ земель дістати більше. Селяне з таким успіхом як за соціалізацією пішли бі за «українізацією землі», коли б так було названо розділ панських маєтностей.

Отже нерішучість Центральної Ради в соціально-економічній політиці значно підірвала її національну позицію. Большевицьке правитель-ство видало декрет про «соціалізацію землі» ще в листопаді 1917 року, а Центральна Рада спромоглася це зробити тільки 22 січня 1918 року. Не Центральна Рада творила події, але мусіла до подій пристосовуватися.

Погляд на Україну, як на російську провінцію дуже глибоко був закоріненвся у головах багатьох діячів Центральної Ради. Наприклад, Винниченко, в своєму листі до редакції газети «Кіевская Мысль» в кінці жовтня 1917 року довго й докладно вияснює, що «комбінація основних чинників соціально-політичного життя України не вимагає незалежности, яко політичного державного оформлення її».

Звичайно такі заяви тодішнього Голови Секретаріату не могли запалити маси, які навчалися зв'язувати соціальне визволення з національним словом хотіли були «панами в своїй хаті». Провинціальність думання робила владу Центральної Ради слабкою і ілюзорною. Ця слабкість збільшувала відвагу большевиків.

Сталося так, що на початку революції маси відставали від провідників національно, а в кінці 1917 року провідники відстали від мас соціально. Доганяти пропущений час утопіями IV-го Універсала було вже пізно...

Десять років минуло з 22 січня 1918 року, а оглянешся — як один день. Велику політичну лекцію прочитала Україні історія. На своїх помилках учиться наш народ відрізняти, «хто ми» і «що ми». Хоч IV Універсал, на мій погляд, мав більше декларативний характер, але його реально-політичне значіння в сучасній історії України лишилося й зростає вшир і вглиб. IV-ий Універсал задекларував волю України жити в незалежній державі. І хоч в початку свого панування на Україні московські большевики залізною рукою нищили всі ознаки українського сепаратизму, то тепер вони мусять, з огляду на настрої українських мас, на словах придобратися до українського року. Навіть святкують десяти роковини совітської України — «самостійної соціалістичної держави» (Чубарь. «Известия» 25 січня 1927 року). Але класів і народів одурити на довгий час не можна. Реальна дійсність, економічне поневолення з боку Москви, політичнегноблення, національні утиски — все це веде Україну на шлях нової боротьби за державну самостійність. Працюймо, щоб Слово, проголошене IV-им Універсалом, перетворилося на Україні, в велике, непохигне Діло.

В. Суховій.

22-ге січня.

«Imperium terrae finiri ubi
finitur armorum vis».
van Birkenhoek.
«Questiones juris publici»

Зразу ставлю собі запитання, чому ця фраза давнього голандського правника спала на думку при згадці про десяти роковини проголошення української самостійности?

І не дивно — бо, по-перше, сьогодні, святкуючи десяти роковини акту колосальної історичної ваги — проголошення самостійности Української Держави, — ми цієї держави не маємо, а по-друге, — так само не маємо тої сили збройної, про котру, як про необхідну умову існування кожної держави, згадує наведений нами голандський правник.

Так мусимо сказати, — не маємо, не маємо сьогодні, але твердо й упевнено йдемо до нашої мети — мати цю державу завтра. І ми добре розуміємо, що існування нашої держави залежить від зрозуміння змісту формули голандського правника. Бо влада держави, не в розумінню уряду чи адміністративного апарату, а в розумінню потенції цілої нації, в розумінню її могутности і сили, як організованого тіла, що дійшло найдоскональніших форм свого життя, а саме — самостійности, — підпірається, закріплюється і забезпечується силою її «зброї.» Це є постулат, що тісно і нерозривно зв'язується з існуванням кожної держави, і само собою — він є чинним у відродженні і закріпленню нашої державности. Але треба тільки розширити і поглибити значіння слів «сила її зброї». Правда, сьогодні для нас слово «зброя» — це значить не тільки військова міць, але крім того — міць політична, економічна, моральна, міць організації, злотованости, вірности ідеї, що вкладено в акт 22 січня 1918 року, міць нації, — її духу. І цілком зрозуміло, що сьогодні всі прояви нашого творчого духу, у всіх площинах нашого життя, духовного й матеріального, мусять бути змілітаризовані, мусять носити бойовий характер, бо ми виборюємо, ми здобуваємо. Всі наші змагання й пориви повинні мати динаміку в своїй формі, — ця динаміка повинна бути і в нашій вірі, і в наших стремліннях, і нашому слові, в наших чинах і діях...

Але — в роковини найсвітлішого для нас дня — 22 січня будемо ставити питання в площині тій, в якій воно ясно поставлено голандським правником, а власне — «сила зброї».

Десять літ тому устами свого першого парламенту — Української Центральної Ради українська нація твердо і виразно сказала «Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, не від кого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу...»

Це було десять літ тому! Десять літ! Два слова, але як багато в

змісту для нас, скільки пережито за ці роки, пережито і радісного, а більше гіркого, скільки зусиль, блискучих поривів, героїчних вчинків, а скільки й втрат й жертв, — все для одної тільки ідеї, що її вкладено в ці слова: «о д н и н і...»

Але червоною ниткою — через всі ці роки — проходить наша збройна боротьба з ворогами, себ-то здобуття нашого національного ідеалу силою зброї, що розпочалася вже зразу ж після пробудження української нації.

Воля нашої нації до самостійного життя зустрілася з такими перешкодами, які можна подолати тільки зброєю, тільки збройною силою. І вона так зробила, вона почала збройно боротися. І тому акт 22 січня і подія під Крутами зв'язані між собою логичною законністю, логикою історії, що не знає сантиментів.

Коли собі пригадаємо на швидку етапи нашої недавньої історії, то ясно стане, що ці десять літ, як чаша, вщерть заповнені нашими переживаннями, не даремно пройшли ні для нас, що їх з такою вірністю, упертістю й напруженням, з такою вірою в майбутню перемогу, з такою нелюдською настирливістю в творчій праці ми рік за роком, переходили й переходимо, ні для справи відродження нашої країни, яка рік за роком все певніше й певніше наближається до відповідальної і важливої ролі незалежної держави на сході Європи.

І справді, січень 1918 року — акт проголошення і зараз же Крути — збройна боротьба... листопад того ж року — повстання проти російського засилля і боротьба проти Москви.. 1919 рік — рік запеклої й безкомпромислової боротьби за кожний клаптик рідної території, яка густо кропилася і власною — нашою — і чужою — ворожою кров'ю... Рік страшних зусиль і великого бойового напруження, рік побід і поразок, наступу і відступу... А над ним — як на історичному панно — тінь споконвічного захисника землі української архистратига Михаїла що із мряки віків взятим тризубом шляхи до побід указував; над ним — над 1919 роком — шелест прапорів наших полків і дивізій, прапорів обвіяних холодними вітрами, змитих дощами, прострілених ворожими кулями, ніби шелест крил ангела смерти над тими, що душу і тіло во ім'я України віддали... Рік страшний, болючий, смутку повний, але яскравий чинами, сильний поривом, прекрасний в нашій новітній історії... Далі 1920 рік — ще рік напруження, творчого будівництва, великих надій і великої зневіри, бо листопад — відступ, табори, холод і голод — вигнання... Але далі... 1921 рік... Базар ... повстання 359... — ростріли, жертви і втрати... А далі... поодинокі і групові жертви, поодинокі і групові присуди до рострілу, ростріли без суду... Аж по сьогодні... Та ж боротьба...

А тут вигнання — довге і тяжке пристосовання до життя, реорганізація внутрішніх сил, творення на території різних держав організованих колективів, національно зміцнених еміграційними умовами життя, гуртування і з'єдинення розпорошених після довгого бою одиниць і груп... І знов таки продовження боротьби з ворогами — може іншими формами, іншою зброєю, але та сама, як не більша, експре-

сія, та сама динаміка в цій боротьбі і, треба сказати, наявні результати як на Великій Україні, так і серед чужих чинників...

І власне зріст національної ідеї, зміцнення українського національного почуття серед її синів, вже свідомих не тільки самої конечної мети, але й методів для її досягнення, — це штовхнуло ворогів наших до злочину 25 травня 1926 року — до вбивства нашого Вождя — Симона Петлюри... Цей удар був останнім ударом на протязі цих десяти років, що вороги нанесли нам: вони хотіли вбити ідею державної незалежності в особі найчільнішого її носія і оборонця... Але, як не тяжко було пережити цей страшний удар, цю непоправну втрату, — нас цей чин ворожий ще більш скріпив, об'єднав, злютував... І ворог в своїх розрахунках помилився...

Ось короткий перебіг періоду — десяти літ. І повторюємо червоною ниткою, лейт-мотивом цих десяти років — це збройна боротьба нашої нації проти ворогів. І внутрішньою формою цього періоду є дух мілітаризму, воспоений минулими світлими традиціями, яскравим і могутнім — сучасним, певністю і вірою в майбутнє. Той самий дух — що знаходиться в словах, поставлених нами на початку.

Поминаючи надзвичайно велику вагу акту 22 січня, поминаючи його динамічну силу, що з кожним роком набирає все більшого і більшого значіння — аджеж немає тепер ніде, крім закутої в кайдани території України — куточка на цілм світі, де б цей день не одсвятковано з належною повагою і побожністю хоч би й невеличкою купкою українців-патріотів, — поминаючи значіння цього дня, як дня пошановання пам'яті всіх тих, хто життя віддав на вівтар Батьківщини, в ньому одмітимо тільки один момент — це наказ, директива для продовження боротьби, для затвердження і закріплення на віки вічної перших слів нації:

«о д н и н і...»

Отже, цей день, це є імперативний наказ — боротися далі, аж до остаточної перемоги, хоч би це вимагало ще більших жертв, ще більших втрат, ще більших страждань і гірких уболівань, боротися до к і н ц я — до побідного кінця...

І цей день що-року буде завжди для нас днем запиту, що зробили ми на шляху до сповнення наказу нації, що здобули ми, що виборили...

І так само сьогодні, перевіривши все, що здобуто, а його вже немало, — про це самі наші вороги говорять, — передумавши все що було хибним в наших способах і методах, виправивши наші помилки і недогляди, — ми сьогодні черпаємо нові і свіжі сили, набираємо нової і свіжої енергії, ми — оновлені і освіжені — йдемо далі, все, по тому ж шляху боротьби за волю і щастя нашої Отчизни...

Вже сьогодні ми не віримо, а знаємо і певні в тому, що час активної боротьби на самих теренах рідних не за горами; ми знаємо, що тінь Архистратига і наших героїв покличе нас під рідні прапори туди, де ворог лютує і скаженіє, почувавши всю неміч свою на Герці з Духом нації, що прокинулася; ми знаємо, що нам доведеться пере-

жити, може, тяжкий і довгий період боротьби збройної, з якої мусимо вийти побідниками.

Більше того, — ми знаємо і пам'ятаємо слова Христа, що сказав: «Я несу світу не мир, а меч». І ми знаємо також, що ми взяли меч до рук заповітний, могутній меч наших прадідів, меч славою минулого нашого прославлений, святою кров'ю наших героїв освячений, Богом і силами небесними на прохання за правду України благословенний.. І цей меч ми тримаємо й зараз, і будемо його тримати і далі...

Так, ми може в борні нашій праведній загинемо, може не один з нас поляже кістками на полях рідних, — але, як згинемо, то в борні за нашу батьківщину, в обороні її волі і добробуту і не шкодуватимемо за життям, бо знаємо так само і добре пам'ятаємо, що *dulce et decorum est pro patria mori*.

Нам потрібно тільки проіннятися глибоким змістом цієї короткої думки голандського правника:

«Imperium terrae finiri, ubi
finitur armorum vis».

М. Ковальський.

Перша боротьба за Київ*).

З під арсеналу до Софійської площі.

З під арсеналу Гайдамацький Кіш та Січові Стрільці в колоні рушили по Олександрівській вулиці. Минули будинок командуючого військами округи, що самотньо стояв з повибаваними шибамися, покинутий всіма. Минули й Маріїнський парк, дерева якого стояли густо вкриті інеєм. Цей тихий, а зараз безлюдний парк, що був до цього часу містом дитячих забав та побачень закоханих, через три дні став містом жорстоких та кривавих сутичок з ворогом та могилою кількох тисяч українців. Далі пішли по Банковій вулиці, спустились по Лютеранській на Хрещатик і по Фундуклівській вийшли на Софійську площу. Печерськ та Липки майже були безлюдні, лише поодинокі перехожі при зустрічі з колоною несміливо її обминали, а деякі ховались у першу браму. У вікнах будинків обережно підіймались завіси, з під яких виглядали стурбовані обличчя мешканців. Гра окрестри, що супроводила нас, притягала увагу громадян, заспокоювала їх, а в першу чергу дітей, бо без них не обходиться жадна військова парада. Так і зараз, вони густо обліпили голову колони, і весело ступали, намагаючись іти в ногу з військом, бо музика була вже для них гарантією спокою.

На Фундуклівській вулиці, коло будинку Генерального Секретаріату (Колегії Павла Галагана), стояло кілька десятків озброєних

*) Див. «Тризуб» ч. 45 (103).

старшин та козаків — то була вартова частина відділу, що був нещвидко сформований підчас виступу большевиків.

З будинку вибігали знайомі постаті діячів та службовців, які віталися з С. Петлюрою, чіплялись до гайдамаків за інформаціями, перешкоджаючи рухові колонії.

С. Петлюра йшов на чолі колонії, намагаючись йти в ногу з нею, що йому давалося дуже тяжко, але потім, глянувши на мене, постіхнув-ся, махнув рукою та сказав: «та йду вже, як умію». В синій шапці, в довгому салдатському плащі, путаючись в його полам, він робив вражіння звичайного «товариша», що повертався до дому з фронту.

На Софійській площі, разом з військом прийшла й значна юрба громадян. Тут, по-під мурами Святої Софії відбувся парад, після чого Петро Петлюра подякував козаків за бої та наказав відправити їх по казармам.

В штабі особливого коменданта м. Києва.

Ще на Лютеранській вулиці С. Петлюра затримав колону і зайшов в штаб особливого коменданта м. Києва, що містився в одному з будинків на цій вулиці. Біля будинку стояло два автопанцерники. В передпокою помешкання штабу скупчилось кілька десятків козаків різного віку. Тут були гімназисти, семинаристи, поштові службовці, студенти й просто люди в звичайній салдацькій уніформі. На підлозі стояло кілька кулеметів, порозкидані скринки з чабоями, а навколо сиділи або спали козаки. Де-які з них читали, інші їли консерви; розмовляли пошепки. То було вільне козацтво, що відіграло велику роль в обороні Києва і підтримання порядку в місті. Їх роля в нашій визвольній боротьбі майже непомітна, але ж це були люди, що одні з перших зголосились, як свідомі українці, на захист Києва й там саме непомітно у більшості загинули у боях на вулицях Києва. Їх імена невідомі. Своїм завзяттям та віданістю вони могли принести більшу користь, але ж вони не були організовані, а це не їх вина. Тепер, коли оглядаєшся на минуле, відчуваєш весь героїзм цих людей, всю величність української боротьби, український патріотизм, який ховався десь в глибині душі нашого народу під покровом російського «благоденствія і мирного життя».

Отже в покоях штабу нас зустріли п. Ковенко, ген. Осецький та полк. Сливінський. Від них ми дізналися, що сталося після нашого від'їзду на фронт та про ситуацію того дня.

Большевики вже давно підготовлювали виступ, про це було відомо нам навіть перед від'їздом на фронт. Відомі були також і прізвиська тих, хто керує підготовкою цього повстання (П'ятаков), але ж мір проти цього з невідомих причин не вживалось.

Завдання місцевих большевиків було ясне, а саме: з наближенням військ Муравйова до Києва мусіло розпочатися загальне повстання і наколи б не вдалося заволодіти містом, то принаймні це повстання примусило б нас відтягнути з фронту частину сил і тим полегшити завдання москалям з тов. Муравйовим на чолі.

В дійсності воно так і сталося. На другий день після відходу з Києва останніх бездатних військ, місцеві більшовіки оволоділи центральним телеграфом на Володимирській вул. і розпочали наступ на помешкання Генерального Секретаріату на Фундуклівській вул. а разом і на Педагогічний Музей — місце засідань Центральної Ради. Почався сполох. Завдяки енергії та ініціативі де-яких старшин Генерального Секретаріату по Військовим Справам та полк.Жуківському(військ.мін.) нашзидко була сформована півсотня, яка після стрілянини розігнала більшовиків. Повстання було невдале, але ж клопоту та сполоху воно наробило багато. Командуючий київською військовою округою п. Шинкарь та його начальник штабу ген. Греків після цього пішли до демісії, а влада в Києві перейшла до особливого коменданта— п. Ковенка, чоловіка рішучого, але мало придатного до такої відповідальної ролі.

В розпорядженню п. Ковенка окрім вільного козацтва не було жадних військ. Що робилося в Києві, особливо на околицях його, штаб був мало поінформований, бо не мав для цього відповідних засобів, а головне — військової сили. Для мене ясно було, що спроба збити повстання буде повторена, про що вже малися відомості в штабі коменданта. Тому я передбачав, що при такій ситуації Гайдамацький Кіш і Січові Стрільці не зможуть вирушити на другий день від ст. Дарниця, як це планувалося. Про можливість такого випадку я доложив С. Петлюрі і просив його умовитись з особливим комендантом про заняття хоч би невеликими відділами ланцюгового і залізничного мостів і підготувати їх для висадження. Штаб Ковенка дав на це згоду, та, як пізніше виявилось, не зробив цього, певно не мав змоги, а наслідки для нас були дуже прикрі. На мій погляд, коли б це було виконано, то можливо, що Київ ми удержали б в своїх руках, а принаймні його втрату відтягнули б на довший час.

У кожному разі інформації штабу були прикрі. Штаб Гайдамацького Кошу розташувався знову у готелі «Ермітаж» на Фундуклівській вул., звязок з частинами вже був налагоджений і, здавалося, що вже можна трохи спочити, та сталося инакше.

Нові виступи більшовиків у Києві.

Була 4-та година дня, коли з Гайдамацького Кошу повідомили, що на Подолі чутно стріли. Командір курія вислав розвідку, а за нею сотню гайдамаків; те саме зробили і Січові Стрільці. Виявилось, що група більшовиків, що складалася головним чином з жидівської молоді Подолу, зробила спробу захопити Братський Манастир, а для більшої хоробрости почали стріляти, кого попало. Але, побачивши гайдамаків та січових стрільців — розбіглися. Ця жид. молодь ніколи героїзму не виявляла, але застрілити козака або міліціонера за рогу, це вони вміли добре робити.

Майже одночасно прийшло повідомлення, що ст. Київ-пасажирський зайнята більшовиками. Вислана розвідка вже на Бібіковському

бульварі була обстріляна з боку Ботаничного саду та Безаковської вул. Пройти по Безаковській вул. до станції вже було неможливо, бо з кожного будинку стріляв ворог. Загубивши двох ранених, розвідка відійшла на Тимофіївську вул., звідки стежила за рухом ворога. Київ II-товарний теж був захоплений; а в Києві I-товарному помітно було заворушення. На Жидівському Базарі було помічено групу озброєних людей, яка обстріляла другу нашу розвідку, забивши одного козака. Таким чином почався плановий виступ місцевих большевиків на околицях Києва з метою опанувати його центр. Треба до цього додати, що друга велика загроза виникала: большевики б могли притягти на свій бік демобілізованих, ешелони з котрими знаходилися під цей час на Посту Волинському, і в районі якого була розташована тяжка артилерія. Поодинокі групи мобілізованих вже з'явилися в центрі Києва, і можна було чути вигуки: «бей проклятих хаклов».

Штаб Гайдамацького Кошу повідомив про ситуацію особливого коменданта, але ж звіттіля жадної відповіді не одержав. По мірі того, як виступи большевиків приймали все ширші розміри, штаб коменданта ставав все більш і більш пасивним, а далі ми й зовсім згубили зв'язок з ним. Таким чином оборона Києва механічно перейшла до штабу Гайдамацького Кошу, а саме до С. Петлюри, який фактично мав в своєму розпорядженні військову силу. З другого боку, формально, йому не підлягали інші військові частини залоги Києва, бо напр., зформований у той час відділ ген. Прісовського, підлягав військовому міністрові полк. Жуківському. Лише за кілька днів до залишення нами Києва відділ ген. Прісовського перейшов в підлеглість до С. Петлюри, тому, що Жуківський разом з урядом виїхав з міста.

Січові Стрільці в перші дні боїв виконували накази штабу Гайдамацького Кошу, але ж потім якимсь чином, — певно з наказу уряду, — відійшли з Києва в напрямку на Житомир, про що штаб дізнався випадково. Взагалі керування операціями по обороні Києва не було координовано, що дуже шкодило. Треба підкреслити, що при штабі Гайдамацького Кошу, начальником якого був автор цих спогадів, працювали найбільш видатні військові сили, як напр., ген. Дельвіг, Кірей та інші. В цьому була заслуга С. Петлюри, що своєю тактовністю і наданням своїм співробітникам ширшої ініціативи, зумів їх об'єднати біля себе.

Б і й з а с т. К и ї в - п а с а ж и р с ь к и й.

23 січня о 8-й годині ранку розпочався наш наступ на станцію. Заняття станції значило, що Київ був фактично відрізаний і ізолюваний від усієї України, тому штаб вирішив як найскорше ліквідувати групу большевиків, про займала станцію. До Тимофіївської вул. прибули гайдамаки, січові стрільці і одна батарея. Перша сотня гайдамаків зі січовими стрільцями повела наступ просто по Безаковській вул. Півсотно наступало по Бібіковському бульварі на Жидівський базар. Батарея стала на позицію у яру, що на розі Фундуклівської і Столипінської вул. Штаб і резерв по Тимофіївській вул. в по-

мешканні 7-ої гімназії. Вже навчені гірким досвідом в бою під арсеналом, лави рушали по-під мурами будинків. Відразу ж розпочалася стрілянина. Стріляли по гайдамаках з Благовіщенської вул., з будинку з Безаковської і з Ботаничного парку. Довелося вислати з резерву одну чоту, що, перескочивши через огорожу, пішла вичищати парк від ворога. Лише о 12 годині сотня дійшла до мосту, що біля станції, далі просунутись не було можливо, бо на путях стояв панцирний потяг, який не давав змоги перейти міст. Батарея не могла відкрити вогонь завдяки місцевості, тому одну гармату поставлено на позиції на розі Тимофіївської вул. і Бібіковського бульвару. Гарматчики довго встановлювали гармату, бо камінний брук утруднював цю працю. Нарешті гармата відкрила вогонь по станції і з першими стрілами бронепотяг відійшов на Пост Волинський, а гайдамаки проскочили міст і зайняли помешкання станції. Три забитих і кілька ранених, і в тому числі поранено командира куріня Волоха—ось наші втрати. Ворог відступив, але ж не здався. З боку залізничних майстерень, на торах залягла його лава і без перерви обстрілювала станцію. Треба було провадити наступ далі. По-під вагонами гайдамаки і січові стрільці почали поодинокі перебігати у бік майстерень і скупчуватись на лінії одного з торів, але ж несподівано з боку Поста Волинського став поволі насуватись потяг—то був бронепотяг ворога. Лава побігла назад ховатись в помешканні станції. Бронепотяг пройшов вдовж станції, обстрілюючи її лівим бортом з кулеметів і весь час продовжував курсувати біля неї. Виникло нове завдання — знищити бронепотяг, але як? Ручних гранат не було, розібрати тор неможливо, а тому з'явилася думка підтягнути гармату до станції і в упор стріляти по бронепотягу. На площі перед станцією встановили гармату і проміж будинками навели на тор, де курсував бронепотяг. Вигадка була небезпечна і допустима тільки в умовах громадської війни, бо треба було зробити стріл з віддалі не більше 100 кроків і з відкритої позиції. Гарматчики прийнялись за роботу, за 15 хвилин вже все було готово, при гарматі залишається тільки один невідомий хоробрий гарматчик, а решта людей ховається. Ось знову показався димок — це наближався бронепотяг. З напруженням всі дивилися на цього гарматчика і кожен думав про те, чи встигне він зробити стріл, чи сам буде забитий. Обережно підходить бронепотяг до небезпечного для нього місця. Ось увійшов, і одночасно нервовою рукою гарматчик потягнув за шнур. Гримнув стріл, а у відповідь на це бронепотяг всім бортом відкрив кулеметний вогонь, приспівши рух і зник у бік Поста Волинського, бо видно наша вигадка не вдалася, гарматчик не влучив, і наш ворог щасливо зник.

Збентежені гарматчики виправдувалися з своєї невдачі, відповідали на нарікання, що посипалися на них; всі навіть забули, що над головами продовжували літати кулі і тільки, коли один з гайдамаків впавав ранений, всі розійшлися по своїх місцях. Однак думка знищити ворожий бронепотяг не покидала, і в той час, коли йшла стрілянина, по-під мурами будинку йшла нарада поміж гарматчиками про те, в який спосіб знищити бронепотяг, бо без цього піхота не могла просунутись наперед. В цей час з вікна вихиляється голова молодого гайдамаки,

який пошепки пропонує втягнути гармату до залі III-ої класи і через вікно стріляти по бронепотягу. Думка ця подобалася, і через короткий час після тяжких зусиль гармата вже стояла в залі проти вікна. Тепер всіх турбувало питання: чи з'явиться знову бронепотяг, бо гарматчики запевняли, що він ушкоджений, алеж це питання вирішив сам бронепотяг, що вже знову наближався до станції. Стрільба припинилася, всі поховалися, гарматчики лишилися при гарматі. Всі, затаївши віддик, чекали на стріл, гармати. Бронепотяг, дійшовши до станції, від крив вогонь з кулеметів, але ж побачивши, що ніхто не відповідає, мовчки підходив до гармати і лише шипіння пари та грукіт колес на стиках показувало що ворог наближається. Як тільки він зрівнявся з гарматою першим панцерним вагоном, гримнув стріл. Гармата покотилася назад, домаючи своїм сошником деревляну підлогу і вдарившись бочком до слупу, зупинилася. На цей раз влучили добре. Граната вибухла в першому вагоні, гарматчики триумфували, алеж бронепотяг все ж знов зник у тому ж напрямі. Найбільш триумфував молодий гайдамака Юрко, що подав думку стріляти через вікно. Він до кожного підходив і при кожній нагоді казав: «добре оце я придумав», але ж на нього мало звертали уваги, бо всі були захоплені всім тим, що сталося, тим, що позбавилися небезпеки. Нарешті Юрко не витримав і, побачивши С. Петлюру, підбігає до нього і захоплено запитує: «батьку отамане, а чи ти бачив, як влучили... Це ж я казав так зробити». С. Петлюра, що весь час був з нами, бачучи настрій молодого гайдамаки Юрка, відповів: «ти хоробрий гайдамака, Юрко, треба, щоб вся українська молодь була така хоробра, як ти». Видко було, яке вражіння зробили ці слова на Юрка. Який він був гордий, бо С. Петлюру всі любили. Через два дні цей молодий гайдамака, цей гарний, милий юнак був забитий в бою у Маріїнському парку. Підчас бою, обходячи нашу лаву, я побачив під деревом червоний шлик гайдамаки, що головою уткнувся до землі і лежав нерухомо. Питаю: «що з тобою, гайдамаче?» Мовчить, але бачу, що тіло ще живе. Нахиляюць, перевертаю тіло обличчям у гору і пізнаю хороброго Юрка. «Юрко, що з тобою?» Бачу бліде обличчя, тусклі очі, які дивлятья не мене, а далі невиразний шепіт, чую слова... «вміраю, батьку, ранений у груди... прошу вас...», а далі вже не міг нічого сказати, очі застигли, і милого Юрка не стало, Так і залишилось його молоде тіло під деревом, бо не було кому його поховати. Скільки таких юнаків загинуло в боротьбі за волю України, чесно, без скарги вони вмірали і останні слова їх були: У к р а ї н а.

Отже, як тільки ушкоджений бронепотяг зник, гайдамаки рушили по торах до залізничних майстерень. Цей наступ був досить оригінальний, бо приходилось лізти попід вагонами, які стояли на торах. Так від тору до тору гайдамаки посувались наперед, а ворог, користуючись кожним укриттям, обстрілював нас. В одному місці, ховаючись за колесами вагону, лежало трьох гайдамаків, які ніяк не могли посунутись наперед. Підхожу до них і питаю: —

— «Чому не рушаєте наперед?»

В цей мент ворожа куля вдаряє в рейку у моїх ніг.

— «Лягайте, пане отамане», — чую відповідь. — Не можна ру-

шити, бо весь час стріляє по нас якийсь с... с...., певно він бачить, нас, а ми його — ні.»

Лягаю за колесом сусіднього вагону і уважно придивляюся звідкіль летять кулі. Після дової обсервації бачу, що на четвертому або п'ятому торі спереду нас зза колеса вагону висунута рушниця і чийсь висунуті ноги. Відтіля при кожному нашому русі летять кулі, що вдаряють в рейки або колеса. Звертаю увагу гайдамаків на ціль, яка перед ними, ті уважно придивляються в напрямку, сказанному, їм і зараз же всі троє стріляють. Було видко, як один, після стрілу, скочив на вагон, а другий, конвульсивно витягаючи ноги, залишився на землі. Гайдамаки піднялись і побігли до своєї жертви, а потім почулося кілька стрілів і вони знов побігли далі, бо дуже відстали від своїх сусідів по лаві. О 6-ій годині вечора захоплені були майстерні, але там вже нікого не було, бо большевики розбіглися. До 9-ої години вечора гайдамаки залишилися на станції для охорони її і чекали коли з'являться залізничники, аби приступити до нормальної праці. Після 9-ої години для охорони станції була залишена одна сотня, а решту відведено на відпочинок. А в ночі охорону станції перебрав на себе польський відділ, який сформувався за цей час з членів Р. О. В. Польський відділ уночі витримав кілька большевицьких спроб акакувати станцію, але ж легко їх відбив. Так закінчились операції по заволодінню станцією Київ-Пасажирський.

О. Удовиченко.

Єднаймо свої лави.

Стрели Шварцбарда в Парижі, якими забито було вождя України Симона Петлюру, болюче вразили українську душу й оповили все українське громадянство глибокою жалобою.

Одноставно запротестувавши проти обвинувачення в погромництві й з презирством одкинувши, як клевету, мотив убивства — пімста за погроми, — українське громадянство скерувало все своє обурення і всю свою ненависть проти большевиків.

Ми не чули ні одного українського голоса, який-би не осуджував погроми і який-би рішуче не відмежовував цілого жидівства від Шварцбарда та від його варварсько-жорстокого вчинку.

Факт цей єсть стихійно заманіфестованим доказом того, що українська провідна думка не плекала в собі й не була пересякнутою духом антисемітизму.

Не маючи переконуючих фактів, які-би свідчили про те, що Симон Петлюра завинив у погромах, оборонці Шварцбарда виправдували й виправдують його замах на Симона Петлюру тим, що останній відповідає за погроми на Україні, яко голова держави та яко особа, що не вповні виявила волю до здушення погромів.

Хотілось-би запитати цих темпераментних адвокатів:

— Чи хотів Симон Петлюра, перед світлою пам'яттю та перед кришталевою чесністю якого побожно схилили свої голови навіть його

політичні вороги, щоби Україну, за волю якої він так самовіддано змагався, було знову поневолено й катовано?

— Напевно — скажуть вони, — ні. І ми тисячу разів скажемо: «Ні».

А, між тим, ця безмежно-глибока трагедія для Симона Петлюри, для всіх українських патріотів, для всього українського народу — сталася.

Сталася вона наперекір його волі.

Бо розвиток подій та їх наслідки нормуються не лише бажаннями та доброю волею.

Для тих, що добре знали признанного вождя України Симона Петлюру, було тако-ж не менш добре відомо й те, що він не лише мав добру волю до боротьби з погромами, але й активно змагався з ними.

Отже й змодернізовані аргументи захистників Шварцбарда, що шукали моральної відповідальності Симона Петлюри, не витримують серйозної критики.

Взагалі доказувати нині непричасність Симона Петлюри до жидівських погромів на Україні, після того як доказів його вини не могло дати ні змобілізоване для оборони Шварцбарда світове жидівство, ні цілий апарат большевицького ГПУ, — означало-би не шанувати пам'яті свого вождя, не шанувати своєї національної гідності.

Вирок французьких суддів не був несподіваним.

Французький суд має свої традиції і не нам їх осуджувати.

Ми можемо лише з сумом сконстатувати, що вирок суда єсть болючою помилкою, єсть новою незаслуженою кривдою для українців.

Впрост обурюючою в цьому процесі була поведінка жидівства.

Воно з надзвичайною однотайністю взяло гріх Шварцбарда на себе й змобілізувало всі сили й засоби для того, щоби за постаттю Шварцбарда не виявилася тень большевицької Москви.

Пояснювати цей факт загально-жидівськими симпатіями до большевизму було-би помилкою.

Серед провідного жидівства, яке так нерозважливо солідаризувалося зі Шварцбардом, було не мало правдивих переконаних анти-большевиків. Об'єднувала-ж їх ненависть до українців, до їх змагань за свою державну незалежність. Цю ненависть з катівським садизмом і гістеричною радістю демонстрував на суді новоявлений жидівський герой Шварцбард.

Намагання українців відсепарувати акт Шварцбарда від цілого жидівства були даремними. Під час процесу воно урочисто благословило й апробувало цей гарварський замах.

Запротестувавши в самий рішучий і категоричний спосіб проти тої клевети і тих інсинуацій, якими послуговувалися на суді та в пресі оборонці Шварцбарда, українська громадська опінія урочисто заявила, що ім'я Симона Петлюри було єсть і буде символом найсвятіших змагань української нації. Спроби опорочити це ім'я викликають і викликають лише глибоке обурення.

З обуренням відкидаючи тако-ж обвинувачення української нації або її провідників в антисемітизмові, українська громадська опінія

однозгідно сконстатувала, що поведінка цілого жидівства під час процесу Шварцбарда й спосіб організації захисту убивці були наочною й безсумнівною маніфестацією українофобства жидівської нації.

Ми будемо дуже задоволені, коли провідники жидівства доведуть нам помилковість наших висновків і цим утворять базу для спільної акції по усталенню таких українсько-жидівських взаємовідносин, які-би відповідали інтересам обох націй.

До того-ж часу поки вони цього не зроблять, ми вважатимемо, що всякі переговори з представниками жидівства, з погляду інтересів української державности єсть зайві і навіть шкідливі, а з погляду почуття національної гідности, ганебні і неприпустимі.

Енергійній боротьбі Симона Петлюри і провідників українського визвольного руху жидівство на Україні має завдячувати, що ганебна погромна стихія в часи громадянської різни не набрала на Україні всеукраїнського розміру й не потягла за собою сотні тисяч, а може й мільйонові жертви.

Отже ті, що мусіли-би молитися на Симона Петлюру, а не солідаризуватися з його убійником Шварцбардом, можуть і цей наш глибокий біль, продиктований почуттям самозахисту, витлумачити як прояв погромного антисемітизму.

Тому ми знову рішуче й в категоричний спосіб, який не припускає жадних кривотолків, заявляємо, що ми не з погромщиками і в лавах професійних погромщиків або погромщиків по-переконанню нас не побачать.

Ми лише констатуємо, що позиція жидівства в процесі Шварцбарда, утворила такий стан, при якому можна говорити не про поладнання взаємовідносин, а про мир та про умовини цього миру.

На вівтарь визвольної боротьби за незалежну українську державність, повстання якої єсть питанням уже недовгого часу, українська нація понесла численні й великі жертви.

Останньою з них, найбільш болючою, була смерть Симона Петлюри.

Збито нашого вождя, але ніхто не вирве і не в стані вбити у нас волі до рішучої оборони нації, до боротьби до загину за її волю та за її державну незалежність.

Жовто-блакитний прапор, окроплений святою кров'ю Симона Петлюри, піднято його законним заступником Андрієм Левицьким.

Єднаймо-ж свої лави!

В єднанню не лише сила. В ньому, як ніколи, полягає тепер і наш обов'язок.

Чим сумлінніше ми його виконаємо, тим швидче наша неминуча перемога.

На шляху до неї, кожний українець має керуватися таким принципом: **активним ворогам** (навіть тоді, коли вони єсть жиди) **не має пощади.**

Що-ж стосується до мирного населення ворожого табору, то до нього мають пристосовуватися освячені традицією міжнародні звичаї

війни, а саме: охорона життя і майна, персональна недоторканність повна рівноправність у відповідальності перед законом за карні вчинки, але й не менш повна обмеженість у привілеях в державі...

Вище-ж державні прапори. Петлюра помер, але живе його дух, безсмертна його ідея.

Боротьба продовжується.

Дмитро Геродот.

Б у к а р е ш т.

Революція й етнографія.

Етнографічна комісія Української Академії Наук почала видавати з 1925 року свій «Етнографічний Вістник» під редакцією члена Академії А. Лободи та В. Петрова. До цього часу вийшло 3 книги цього збірника. Впорядники цього «Вістника» звертають особливу увагу на етнографічні явища (пісні, вірування, звичаї), що зродилися під впливом подій сучасної революції й большевицької окупації на Україні.

Це вже такий «воп тон» виробився під московським режимом, що доводиться в кожній книжці «страха ради Іудейська» класти поклони в бік большевицької влади. Не минула ця чаша й «Етнографічного Вістника». Ось, приміром, розвідка про коротенькі пісні, що носять назву «яблучка» й «лиmoni». Це сатиричні пісні, що зображують певний політичний момент і не жаліють нікого.

«Не дивіться братани,
що ми комуністи:
мужики нароблять хліба,
а ми будем їсти». —

Так співає народ на Україні. Але, щоб не розгнівалося начальство, мусів автор, що цитує цю пісню, доказувати, що це є витвір «несвідомих» селян, яким були «хлібні податки неприємні» («Етн. В-к» I. 1925. ст. 26). Очевидно «несвідомості» селян приписати треба й таку пісеньку:

«Я на бочці сидю,
під бочкою куля.
Ой тікайте, товариші,
Бо іде Петлюра». (ст. 32).

Але надії селян на Петлюру не справдилися. Большевики оказались сильнішими. Тому то пісня співає про большевицький режим:

«Що на Україні
Да революція:
надоїла мужикам
контрибуція». (ст. 26).

«В «яблучках» та «лимонах» відбився й антисемітизм, як наслідок значної участі жидівського елемента в совітському апараті. Ось, напр., такий витвір народньої поезії:

«Ой, Хайко моя,
Голод наближається,
бо розворстна мужиков
плохо викопняється».

Через голод і повсякденні злидні на Україну прокотилася була хвиля релігійної екстази. «Етногр. Вістник» зазначає на своїх сторінках

факт про «Йосафатову долину» на Поділлі, куди року 1923 ходили тисячі прочан з хрестами на плечах. «Пішла чутка по-між народом, що треба стільки й стільки хрестів (хто казав, — 5 тисяч, хто — 10 тисяч). Тоді мовляли буде якась переміна і людям стане легше жити на світі» (ст. 48). Цікаво, що ці прочане, йдучи до Йосафатової долини співали:

«Побіди народу українському на супротивни даруй» (ст. 43). Ясно, хто ті «супротивни».

Московська окупація зробила поганий вплив на українську мову. Радимо кожному прочитати, що пише «Етн. В-к» про це. «Сучасну мову міста й містечка, а почасти й села переобтяжено словами, що їх тлумачення треба шукати в спеціальних словниках, а саме в словниках блатного жаргону», — пише В. Петров у книзі «Етн. Вістника». Чим пояснити такий вплив «блатного» жаргону на українську мову? В значній мірі — характером самої влади, серед якої було й є чимало людей з карним минулим. Друга причина та, що за большевицького режиму рідко хто не побував у тюрмі. Мова тюремних старожилів — блатних — впливала на «сезонових гостей».

Немалу роль що-до псування мови відіграли тисячі безпритульних дітей, які переходять з місця на місце й розносять свої звичаї та діалекти. Що це за мова і який зміст блатної поезії, — про це довідемося із статті Петрова. Ось жаргонний образок:

«Раз я в карти проігрался
і не імел чем заплатіть.
До родной я маменькі добрался
і порешіл ейо убіть...

Сіжу я в камере з рішоткой
і проз рішоточку гляжу:
судьбу-злодейку проклинаю:
за што, за што я здесь сіжу?»

Наївно запитує блатний. Він не розуміє всього жаху матереубивства. Він тільки шкодує, що не вчасно це зробив:

«Зачем мне било торопиться,
родную маму убивать?...» («Етн. В-к». кн. II, ст. 53).

На жаль, поезія й мова блатних впливає не тільки на дорослих але, й на школярів, в школах з українською викладовою мовою. В. Щепот'єв склав цілий словник острожницьких виразів, які він чув від українських учнів у Полтаві. Слова ці переважно російського коріння, але молодь залюбки їх уживав. Щепот'єв правильно зазначає, що мова відпсвідає психологічному складові того, хто її вживає. З мови полтавських школярів ми можемо зробити висновок про те, які нахили має ця молодь, нове пореволюційне покоління. Виявляється, що найбільше зустрічається однозначних слів, що відносяться до поняття «красти».

«Збондрити, пещити, схарлать, свиснуть, стрельнуть, спизити, стирити, счепать, шопнуть» і т. и.

Також багато слів синонімів для поняття брехати й бити. «бубну вибити, висікти бубну, вирубать бубну, висвігити чирву, вставить чирву, жохнуть, по зубе дать, коцать, кнацать, ряшку сковирять, глаз вибить...» (II. ст. 78).

Словом, судячи з словника Щепот'єва, «полтавці добре скачуть». На черевки кажуть — «кольоса», щось дуже гарне називають «чимес і кампот», їсти — «шамать», сало — «бальябас», «пахан» — батьно, «паханша» — мати. Молоде покоління обмінюється між собою такими чемними виразами, як «одскоч од мозі пещинки», або ж «одскоч, грязь, од підшви», «гад ползучий» і т. д. вже не згадуючи про загально відомі вирази, яких не личить друкувати. Найстрашніше те, що, як пише Щепот'єв, ця блатна

мова в устах школярів «де-далі набірає якихось фактичних прав, має тенденцію витискати літературну мову». (ст. 76)

Не так давно комісар освіти Скрипник заявляв, що большевицька окупація «створила Україну і самій «основі» До цієї «основи» відноситься й мова. Як бачимо, мова основана на жаргоні блатних, не вабить ні ска, ні уха. Краще б такої «українізації» панове Скрипники не робили.

У кожного народа мова менш культурних верств суспільства намагається засвоїти вирази культурніших кругів. Під большевицьким режимом — факт майже одиникий в історії — мова злодіїв і розбійників набрала такого поширення, що починає витіснити літературну мову.

Еволюція мови відбиває в собі ті процеси, що відбуваються в суспільстві, в народі.

Англієць здоровкається запитанням: «How do you do? (як вам поводитись?). Китаєць не каже, як ми «добридень», а питає замість того: «чи ти в сьогодні риж?». В цьому — характер народа. Коли б не було у нас інших фактів, то на підставі самого поширення блатної мови на Україні, ми могли б зробити висновок про занепад моральности, чесности, про збільшення бруталности в поведженні людей між собою. З тюрем ідуть да село блатні пісні і їх залюбки виспіває сільська молодь, як наприклад така:

«Ти скажи, скажи мальчишка,
Скільки душ ти погубил?
Восімнадцять православних,
Двесті двадцять п'ять жидов»,

і далі «мораль»:

За жидов тебя прошаю,
но за русскіх нікогда». (II. ст. 55).

Один закордонний журналіст, побувавши в Москві, здивовано писав в західно-європейській пресі про те, як легковажно оцілюють в масі крадіжку. Він сам бачив, як хлопчачки виривають у людей гроші з рук на базарі й ніхто на це не звертав уваги, окрім, звичайно, покривдженого. Навпаки випадки відважної, меткої крадіжки публіка оцінювала майже, як спортовий рекорд. Цей «стиль» очевидно занесено й на Україну. Я пригадую, як за Центральної Ради все, що було свідомо українського старалося удержувати товариські чемні форми поведження з людьми, Оце знамените «вибачаюсь», яке ви могли почути з уст кожного козака-українця. Але прийшли московські нівелятори, і все постригли під гребінець блатних острожників, у яких найелетантіші вирази «катісь калбасой» та «заткни свою плювательницю» (замовч).

Тим то тепер співають лише лірники та кобзарі про занепад України:

«Тепер свої препоганці своїх роспинають,
роспинають недолюдки, да ще й убивають,
а чужинці в нашій хаті знай собі гуляють.
І гуляють вони добре, а нам тільки шкодять,
сини наші в Україні нічого не роблять,
і не роблять і не хочуть нічого робити,
довелося Україні гірко в світі жити». («Етн. В-ю». ч. 67).

С. Книжник.

3 міжнародного життя.

— Промислове замирення в Англії — Світсько-югослав'янські пересправи. — ССРСР та Індія. — Світська помста.

Післявоєний час для внутрішнього життя Англії був часом грандіозної промислової кризи не менше грандіозної боротьби робітничої верстви з верствою капіталістів. Ця криза і ця боротьба були підсичені ще тим, що більшовики, діставши од Англії визнання de jure, за допомогою грошей та відповідних агентів ятрили, як могли та вміли, соціальні рани на тілі англійського народу. Досить згадати хоч би колосальну вугільну забастовку, або спробу забастовки загальної, щоб встановити міру небезпеки, що стала в цілий свій зріст перед великою західною країною.

Але англійський народ, як на те вказує ціла його історія, не втрачає голови в часи добробуту і спокою, ні ще менше — в час грізної небезпеки, справедливо вважаючи, що нема такого становища, з якого не можна було б знайти виходу. І вихід цей, — як норма, — знаходить не уряд, не якісь теоретики чи ті або інші ідеологи, а самі ті люде, самі ті народні верстви, що їм найбільше загрожує небезпека. Так сталося і в сучасному випадку з промисловою кризою і з боротьбою робітників та капіталістів, якій, здавалося, кінець-краю не видно. Спочатку було розчищено ґрунт: консервативний уряд вигнав більшовиків із Лондону, робітники, в свою чергу, викинули їх із своїх організацій. Далі — було вислано, з одого боку, капіталістами, з другого — робітниками спеціальні комісії до Сполучених Штатів Північної Америки з метою: роздивитися та вяснити, чому в Америці нема промислової кризи, немає й боротьби класів, хоч теоретично вони там також неминуче мусли бути, особливо остання, і потім вже, підготовивши все і вяснивши для себе обставини, перейшли до практичного діла.

Представники англійської індустрії, зговорившись між собою, послали од свого імени представникам робітників — Генеральній Раді Тред-Юніонів — запрошення на спільну капіталістично-робітничу нараду, яка мусить розважити цілу справу промисловости і знайти шляхи для її оздоровлення. Промисловці вважають, що для здорового розвитку англійської індустрії необхідна згода між робітниками та підприємцями, необхідно їх співробітництво. Підприємці мусять мати рівних робітників, а робітники — високу заробітню платню. Інтереси робітників та підприємців, на їх думку не протилежні, а спільні, бо й ті і другі зацікавлені не в послабленні індустрії, а в її посиленню, Генеральна Рада Тред-Юніонів на спеціальному засіданні розважила запросини промисловців, продискутувала їх тези і постановила одноголосно прийняти участь у нараді з промисловцями на основі наведених вище їхніх тез. Проти цього рішення головував один лише славетній Кук, лідер певної групи шахтарів, зв'язаний з Москвою присягою на вірність комуністичним ідеям.

Нарада має розпочатися цими днями. Уся англійська преса, майже без винятку, щиро вітає цей факт, даючи йому назву епохального і висловлюючи надію, що нарада приведе до добрих наслідків, — до промислового замирення. І справді, як здається, не має жадних матеріалів для сумніву що-до цього. З боку промисловців приймають у ній участь представники колосальних підприємств, що їх самий основний капітал перевищує мільярд фунтів стерлінгів. Тут єсть власники великих залізниць, найбільших вугільних та інших копалень, представники цілого англійського текстилю, тяжкої індустрії то-що. З другого боку — Генеральна Рада Тред-

Юніонів справедливо представляє собою ціле англійське робітництво у всіх промислових гадузях великої країни. Рішення такої наради будуть безсумнівні та обов'язкові для обох сторін і можуть стати певною основою для цілком реального промислового замирення на довгий час, коли не на завше.

Коли б справа йшла про якусь іншу країну, а не про Англію, можна було б припустити, що вся справа зломиться на психологічних протилежностях договірних сторін — капіталістів та робітників, — таких різких та неоднородних, вихованих у класових світоглядах. До Англії таке припущення наче б то не стосується. Англійські робітники ніколи не робили канона з класових протилежностей, англійські капіталісти давно уже навикли дересправляти по доброму з робітниками, між цими двома верствами немає такої ворожечечі, щоб вони не могли зробити великої справи на спільній нараді. Крім того, у тих і в других живе й чинить незвичайно могутнє почуття національної єдності, таке властиве для англо-саксонської раси. Балдвін, представник капіталізму, якось сказав: — Інтернаціональне братерство — добра річ, але й внутрішнє братерство в народі де-чого варто і мусить у нас мати примат. — Мак-Дональд (представник робітництва), в свою чергу, в одній із своїх церковних проповідей говорив про непотрібність забастовок та локаутів, про можливість рішати всі справи взаємною згодою, а також і про те, що настане час, коли боротьба класів перестане існувати. — У країні, де говориться широко такі слова, поглиблення класових протилежностей не має великої майбутности, а промислове замирення може стати цілком реальною річчю.

За час парламентської дискусії, по контурису югослав'янського міністерства закордонних справ виявилось, що серед кредитів міністерства мається певна сума на утримання югослав'янського посольства в Москві. З цього приводу міністр закордонних справ югослав'янського королівства Маринкович дав дуже характерні пояснення про те, в який спосіб і про що він провадив пересправи з більшовиками, починаючи з 1924 року.

Пересправи ці велися в неофіційний спосіб і мали характер, так мовити, попередньої розвідки. Совіти пропонували Югославії спочаку розпочати торговельні зносини, а вже потім перейти до встановлення дипломатичних відносин. Мін. Маринкович на це їм вказав, що для Югославії більше важливо розпочати з переговорів політичного порядку. Тому, що більшовицька влада уявлялась йому цілком своєрідною владою, — бо совіти не визнають чинних в Європі ще з часів Віденського конгресу міжнародних норм про права та обов'язки дипломатичного корпусу, — югослав'янський міністр запропонував комуністам виробити дипломатичні правила, що були б обов'язкові однаково для Білгороду і Москви. У цих правилах, між іншим, мало бути означено про абсолютну заборону пропаганди чи іншої форми втручання до внутрішніх справ — для обох сторін однаково. Більшовики ухилилися од згоди на такі правила. Тоді мін. Маринкович, як про то він сам оповідає, виявив охоту піти на зустріч більшовицьким бажанням. Він згодився на те, щоб совітський посол у Білгороді від пропаганди на користь тих ідей, які лежать в основі комуністичної держави, — але тільки при тій умові, що таке саме право пропаганди належатиме й югослав'янському послові у Москві. До цього югослав'янський міністр зроби ще такий додаток: совіти часом посилають до європейських держав представляти дипломатичні інтереси СССР не росіян, а чужинаців; Югославія що-до СССР вимагає й собі такого самого права. Усі ці пропозиції югослав'янського міністра закордонних справ були одкинуті совітами. Тоді він зробив останню свою пропозицію, а саме, щоб більшовики визнали загальні норми міжнародного публічного права, — коли не в зносинах з цілою Європою, чого не хочуть, — то принаймні в зносинах з Югославією. Більшовики і на це одповіли звичайно негативно.

На цьому остаточно обірвалися пересправи Югославії з представника

ми ССРСР. Кредити, розраховані на утримання посольства в Москві, так і зосталися нереальним параграфом кошторису. Мабуть зостануться такими і на довгий час, бо сьогодні, як висловився югослав'янський міністр, міжнародне становище має такий характер, що відновлення пересправ з Москвою могло б дуже пошкодити інтересам королівства.

Після поразки в Китаю, де большевики сподівалися завдати смертельного удара Англії, совітську агітацію перенесено на Індію та сусідні з нею країни. Як повідомляють газети, до самої Індії з Москви вислано багато спеціально вишколених агітаторів, студентів т. зв. східного університету, на чолі якого ще так недавно стояв словутній Радек. Ці агітатори всі належать до того чи іншого з народів Індії, знають місцеві мови й місцеві відносини і, маючи за собою московські гроші, відповідну літературу та конспіративні зв'язки, мусять й можуть викликати заколоти в тих місцевостях і в той час, коли це буде потрібно совітам. Крім цієї внутрішньої підступної роботи, большевики працюють і над традиційними для московського уряду планами військового походу на Індію. Головні операційні лінії червоної армії мають іти на територіях Афганістану та Персії, де московська дипломатія вживає всіх заходів, аби уряди цих держав були сприятливими для ССРСР. В цих напрямках, для підготовки відповідної політичної атмосфери уже кинуте багато гроша та людського матеріалу. Для самого походу большевики мають використати головним чином кавказьку армію, що найбільше пристосована до війни в горах. Свого часу для такого роду авантюр Петро I вживав українських та донських козаків, тепер за царя Сталіна прийшла начеб то черга на його земляків.

До Пекіна з Москви надійшла звістка, що в столиці ССС згинув, не залишивши й сліду за собою, китайський *chargé d'affaires*, а з ним разом два посольських аташе та сорок п'ять студентів московського китайського університету. Китайська опінія тяжко тим занепокоєна, бо певна того, що всіх цих людей захопила московська Чека, як перших жертв помсти за кантонську поразку, і що вони загинули в потайних совітських тюрмах. Чичери-, звичайно, протестує проти цих звісток, але робить це чисто словесно, бо не може навіть вказати, що сталося з цими китайськими дипломатами та студентами. Кантонський уряд, дізнавшись про цей факт, загрожує совітам дальшими репресіями.

Observer.

Що пишуть з України.

Приватні листи, які ми одержували з України десь в 1922-1923 р. р., були трохи чи не єдиним джерелом, з якого ми довідувалися про українське життя, тамтешні події, настрої й сподівання. Листи наших близьких і знайомих не давали нам широких узагальнень, подавали нам здебільшого окремі деталі життя — якісь випадки, відомості, чутки і т. и. Тим не менше, ці листи були тим головним матеріалом, який відбивав відносини на Україні й на підставі них ми робили й де-які політичні висновки й виявляли своє відношення до становища. Других джерел, що заслуговують такого ж довіря, ми в ті часи не мали.

Становище з того часу досить змінилося. За минулі роки розвинулася інформаційна служба. На самій Україні з'явилося багато різних органів, які відзеркалюють досить повно — хоч і не завжди правдиво — тамтешнє життя в різних його галузях. Ці матеріали (газети, журнали, справочники,

звіти і т. и.) мають доступ і за кордон. Тут повстають цілі організації для опрацювання цього матеріалу — дослідження сучасного стану совітської України. Приватне листування, як джерело пізнання українського життя, тепер уже не має того значіння — воно уступилося своїм місцем другим, точнішим і повнішим формам інформації, — але цілком не зникло й не втратило свого значіння.

При всіх тих газетах-простирадлах, численних томах різних совітських публікацій, ми при зустрічах все ж продовжуємо, як і в р. р. 1922-1923, запитувати — «а що пишуть з дому»? Це не є проявом якогось еміграційного сбивательства. Є причини, які змушують нас з більшим довір'ям ставитися до короткого повідомлення, уміщеного десь між рядками, ніж до довгих викладок офіційних статистичних органів. Можна думати, що так воно буде й на далі, доки ми будемо перебувати на еміграції, доки у нас дома не буде вільного життя, не буде вільного слова — ні усного, ні друкованого. В таких умовах ці писані рядки в приватних листах будуть мати особливе значіння.

Доводиться пожаліти, що в еміграційній пресі чим далі, тим усе менше й менше уміщується приватних листів, хоч самих листів одержується не менше й зміст їх не тратить свого глибокого інтересу. Цю хибу треба було б направити.

Я особисто не належу до тих, що регулярно листуються з Україною. Але від часу обмінююся з своїми приятелями двома-трьома листами, які являються завжди сильним корективом до літературних джерел совітського життя. Нижче я подаю довші виписки з одержаних мною в останній час листів, які кидають де-яке світло на життя й настрої. Торкаються вони вищої школи, українізації, безробіття, галичан, опозиції і інших справ.

Про вищу школу на Наддніпрянщині пише особа, яка має де-яке відношення до академічного життя. Пише слідує:

«У нас вища школа не є осередком для наукової творчої роботи. Остання провадиться по-за вищою школою — в різних інститутах. Дві причини стають на перешкоді справжньому розвитку вищої школи — по-перше, це надзвичайно низький рівень студентства, по-друге — переобтяженість і через це низька наукова кваліфікація лекторів. Майже кожен крім викладів обов'язково ще займає десь посаду в установі. Коли б він навіть і хотів цілком з'осередитися на науковій праці, то не може він цього зробити — по-перше, з причин матеріальних (школа не забезпечує цілком повного прожиткового мінімуму), по-друге — з причин, так би мовити, моральних — немає ніякісеньких гарантій, що лектор буде подобатися начальству; в протилежний разі такого лектора дуже скоро усунуть. Без сумніву на лекції кожного стежать за напрямом викладання, і коли щось не подобається, то на це буде звернуто відповідну увагу. Взагалі, якщо не помітно у вищій школі — як і в інших сферах діяльності — того ентузіазму й захоплення, що з кожної справи робить живе діло, що тут мав би надавати певного морального зв'язку між студентством і лекторами. В дійсності академічного життя немає: є адміністрація школи, що згорі присипує методи й наказує, і є поодинокі лектори, що більш-менш совісно виконують свої обов'язки. Наукових організацій або товариств при вищій школі у нас немає. Семінари підвищеного типу, коли й існують, то більше на папері.

«Саме студентство мало цікаве, хоч, рівняючи з попередніми роками, склад його ніби трохи поліпшився. Матеріальна забезпеченість студентства низька — стипендії мізерні та їх і мало. Отже при таких умовах і вимагати від студентів багато не доводиться, бо більшість їх мусить ще десь служити, щоб мати собі на життя.

«Все це звичайно дуже негативно впливає на продуктивність роботи в школі. До цього ще треба додати славнозвісний «режим економії», який, на жаль, не минув і нашого академічного життя. Як приклад, наведу той факт, що протягом цього року ми майже не одержували для нашої школи

нової закордонної літератури. Кожного року пропонується всім викладачам подати списки потрібної їм для наукових занять літератури і ні одного року я не пам'ятаю, щоб я по своєму списку щось одержав. Звичайно, привілейовані школи або установи (напр. Інститут Марксизму або комуністичний університет) одержують чимало закордонної літератури.

«Докладніше про студентство оповідати вам зараз не буду. Та не дуже й є що говорити. Матеріально не забезпечене, духовно втяє в певні шори, з невеликою підготовкою — воно не може розвивати великої активності. Що до його соціального складу, то в Інституті Народнього Господарства переважає дрібно-буржуазний міський елемент, робітників дуже мало, селян ще менше. Навпаки в сільсько-господарському Інституті і в Інституті народньої освіти вчиться переважно сільська молодь. Цим самим вже визначається й національний склад студентства. В Інституті господарства біля 45 відс. жидів (у нас прийнято говорити євреї). В двох других переважають українці. Росіяне є скрізь. Відповідно до цього стоїть справа українізації; в господарському Інституті вона майже не посувається наперед, в ІНО і с.-г.-му більша частина курсів викладається українською мовою.

«З цього всього вже до певної міри виявляється й стан нашої науки. Розвивається вона не по вищих школах, а в інших місцях. Не знаю, чи доходять до вас видання Української Академії Наук. За останній час і кількість цих видань збільшилася і коло питань, над якими працюють там, поширилося. Проте культивується переважно історія, філологія, етнографія; економіка репрезентується дуже слабо. Напр., під редакцією Воблого видано праці семінару по дослідженню народнього господарства Київщини (переважно студентські праці). В далеко кращому стані перебувають науки природничі й математичні.

**

Цікавий уступ подібую в другому листі що до загальної характеристики тамошнього життя:

«Головною рисою нашого сучасного життя на Україні є цілковита непевність, нестатість, відсутність будь-яких гарантій. Це правдиво одинаково для всіх сторін життя. Коли не буде посада, то ви не певні, що завтра її так само будете мати; коли говорити про особисту незайманість, то ви не певні за завтра, бо зараз навіть опозиціонерів засилають до ескімоїв. Економіка наша теж нічого сталого й певного не виявляє. Що-до людей, то ви теж ні в кому не можете бути певним і покладатися на нього, бо найчесніша людина завтра може зрадити. Я не ніскільки не перебільшую, так воно в дійсності є. Візьмім, напр., українізацію, про яку розмова ведеться з 1923 р. Не зважаючи на великі кошти, витрачені на цю справу, вона дуже мляво посувається наперед, як було, так майже й лишається. Як у нас в установі десятків два людей розмовляло по українському, так воно й є зараз. Звичайно більшість учить мову, але для того, щоб уразі чого не вигнали з посади. Людина собі мислить «все може бути — отже і з українізацією не треба жартувати». Взагалі зараз помічається, що українізація в загоні — на цю справу перестали звертати увагу. Хоч з другого боку, треба сказати, що доба, так би мовити, кустарного виробництва в цій галузі минула, — вже рік як утворено державні курси українізації. Правда, що організація їх своїми розмірами далеко не відповідає сучасним потребам, а нових тут не відкривають.

«Зараз у нас є інші захоплення. Ми тут завжди живемо захопленнями, а нічого не робимо «в серйоз» і надовго. Скрізь заведено навчання військовій справі, навіть в установах є військові гуртки. У вишій школі студентів гаяють у таборі, навчають військовим статутам, умінню поводитися з рушницею й кулеметом. І все це робиться в такий спосіб, що дуже шкодять основній праці.

«Оттак ми й живемо, кидаючись від одної вигадки до другої, без певної провідної думки, без ясної лінії. По суті живемо сіро й кудно, всі дуже залякані й похмурі. Тяжко в цій моральній атмосфері розкладати провадити якусь поважну позитивну роботу. Не можна сказати, щоб такої роботи

-не було, — вона є, бо життя її вимагає, але на кожному кроці ви зустрінете перешкоди, або легкованне відношення до справи, кар'єризм і т. и.

«Ви запитали про настрої. Дуже важко їх з'ясувати, бо прилюдно й одверто вони ніде не виявляються. До того ж наші настрої підлягають і досить різким змінам. Напр., в січні цього року (1927), коли по всій Україні було переведено численні арешти, ми переживали дуже гнітучі дні. До в'язниць попало багато людей, які ніколи ніякого відношення до політики не мали. Де-кого тримали місяців по три і звільнили, не висунувши навіть ніякого обвинувачення; де-хто попав на заслання...

«Чимало є у нас тепер галичан. Де-хто з них улаштувався на добрих посадах, але є й безробітні. Безробіття за останнє півріччя взагалі дуже збільшилося. Галичане здебільшого купчуються в Харькові, бо по інших містах їм нема чого робити. Де-хто на селі, особливо, на Поділлі, але не багато.

Одному з моїх знайомих пощастило дістати закордонну командировку. На жаль він не дістався до тої країни, де перебуваю я, але вже одна можливість вільного листування, без езоповщини була дуже приємною й цінною. В командировку мій знайомий був висланий на дуже короткий час і з дуже слабкими коштами, так що багато з наміченого плану подорожі мало видпасті.

«..... Я дуже сумніваюся, — писав він мені. — чи пощастить виконати намічений для командировки план. Проте я дуже радий, що поїхав. Вже одна можливість дихати вільним європейським повітрям має колосальне значіння. За ці всі роки ми так звикли до того дурману, в якому перебуваємо, що якимось навіть не уявляємо собі інших умов життя, інших відносин політичних. Дивисься і не вірши собі — поруч з комуністичними газетами продаються і другі... Ми остільки тероризовані й залякані, що оце я пишу і думаю, а що як мій лист попаде в ДПУ, які будуть з цього наслідки?

«Моя дружица, між иншим, дуже хотіла їхати зо мною, але такий уже у нас звичай, що коли чоловік їде то дружина його залишається ніби, як застава...

«...Якось не віриться, що сьогодні вже останній день мого перебування за кордоном. Завтра ранком від'їзду на Україну. Тяжко сказати, коли доля знову суди зажене. В наших умовах немає нічого певного — все наше життя, як перекотиполе. Безперечно, якісь нові події у нас там розвиваються, йде уперта й завзята боротьба за владу, а ми в цій боротьбі залишаємось сторонніми свідками. Досить тяжко сказати на підставі закордонних джерел, оскільки сильний вплив опозиції в масах. У всякому разі серед селянства програм цей не знайде відгуку. Селянин не дуже сприятливо ставиться до міста — місто багато від нього бере, а дуже мало дає. Криза з нестачею промислових товарів ще й досі не позбута. Особливо гостро відчувається брак текстилю та шкірних товарів. Разом з цим на селі відбуваються певні процеси диференціації і міцніють і зростають заможні групи серед селянства; зубожіють і занепадають незаможні. Не знаю чи дійшла до вас книжка М. Гуревича «Очерки дифер. крест. хоз. на Україні» Там досить об'єктивно описано ці процеси. Недавно, перед моїм від'їздом суди вийшла IV частина цієї книжки, де з'ясовується на підставі новіших статистичних джерел аренда землі та наймання робочої сили, що нині вже дозволено законом. Є ще один момент, що утворює неперний настрій у селянства — це неупорядкованість земельних відносин. Про це багато пишеться й говориться, про те ще мало зроблено в цьому напрямі. Отже, коротко кажучи, село не має підстав особливо бути задоволеним. Зараз кидається у вічі ще більший ніж раніше контраст між селом та містом. Останнє вже трохи підправилось, причепурилося. По місту, напр., ходять автобуси, а селянин як і раніше трусить своєю убогою конячиною. Цікава річ, що поступ і інтенсифікація у сільському господарстві йде до

силь нерівномірно. Зустрічаються села, що мають трактора, користуються селекційним дзерном, провадять сівозмін і т. и. І в той же час є села, яких не здвигнути з місця ніякими силами, хоч поруч є, напр., селекційна станція, звідки багато де-чого можна перейняти. В своїй масі селянство консервативне й неохоче відгукується на всякі новини. В усякому разі в тих подіях, що зараз розвиваються, рішуче й останнє слово скаже село. Поворот знову до антиселянської політики може шкідливо відбитися перш за все на економічному й продовольчому стані міст. Вже й зараз спостерігаємо явища, що селянство неохоче збуває хліб, бо мінові еквіваленти для нього несприятливі...»

Так виглядають окремі місця в тих листах, які я мав останній час. Далекий від наміру пояснювати або критикувати ці відомості, — подаю їх так, як є. Буду дуже радий, коли ще хтось заохотиться моїм прикладом і поділиться з нами своїми вітками.

С. Н.

Од Редакції

Випускаємо це число подвійним. Наступне вийде на початку лютого.

Хроніка.

3 Великої України.

— Звідомлення ВУАК. Вийшло з друку коротке відомлення ВУАК (Археологічного комітету УАН) за 1926 рік. Це видання присвячено пам'яті кол. дійсного члена ВУАК М. Т. Біляшівського.

«Пр. Пр.» ч. 297.

— Музей української культури. З Одеси. Тут відкрито музей української культури, що ілюструє побут і економіку народностей, що живуть у степовій смузі України. «Пр. Пр.» ч. 296.

— Відкрито інститут фізичної хемії. З Дніпропетровського. Тут недавно відкрито науково-досліджувальний інститут фізичної хемії. Названо його іменем 10-тиріччя Радвлади на Україні. «Пр. Пр.» ч. 296.

— Виставка українського мистецтва в Брюсселі. У Києві одержано листа від бельгійської вченої Сюзани Лоріо, що кілька місяців тому назад відвідала Київ, де знаймилася з українським старовинним та революційним мистецтвом.

Сюзана Лоріо пише, що в Бельгії дуже цікавляться українським мистецтвом. У квітні цього року в Брюсселі буде організовано спеціальну виставку українського мистецтва. Одне з чергових чисел бельгійського мистецького журналу «Неві» буде присвячене українському мистецтву. «Пр. Пр.» ч. 296.

— Щоденна кооперативна газета на Ук-

раїні. Газета «Кооперативне Життя» (орган усієї української кооперації), що її вже два роки видає «Книгоспілка» і що досі виходила двічі на тиждень, стала настільки потрібна в щоденній роботі кооперації, що виникла потреба в щоденному її випускові. Тому з 1-го січня «Кооперативне Життя» виходитиме щодня. Відповідно до цього пез реплату на рік збільшено - 4 карб. до 13 карб. «Пр. Пр.» ч. 296.

— Літературний інститут ім. Т. Шевченка. Після революції ціла пизка архивів, таж урядових, як і приватних, стали приступні для наукових дослідів; до того-ж революція дала багато й нових матеріалів для наукового вивчення, а зокрема й для історико-літературного. Щоб запровадити певну плановість до вивчення історико-літературного процесу, НКО заснував спеціальний науково-дослідчий інститут української літератури ім. Т. Шевченка, зосередивши його роботу по двох найбільших осередках України — в Харькові та Києві.

Інститут у своїй роботі має охопити весь літературний процес XIX та XX ст. Роботу розподілено між шістьма кабінетами, з яких на Київську філію припадають кабінети — біографії Шевченка, літератури 2-ої половини XIX ст. та частина кабінету творчости Шевченка.

Київська філія почала свою роботу р. 1926 і нині вже зробила чимало. Довгий час роботу філії гальмував брак приміщення, але цього року ОВК передав їй дім, де перебуваючи в Києві, жив Т. Шевченко (Хрещатицький пров., 8), і там вона розгорнула свою роботу.

За час свого існування Інститут устиг зібрати багату архивного матеріалу (архів Марка Вовчка Русова, багато рукописів Шевченка). Найближчого часу мають, вийти з друку «Записки Інституту», де вміщено низку монографій та статей з історії літератури.

Крім того, інститут готує до другу низку окремих монографій на підставі досі невідомих матеріалів до життя й творчості Т. Шевченка.

У Київській філії працюють, такі наукові робітники — директор філії О. Дорошкевич та співробітники — Б. Навроцький, М. Новицький, В. Міяковський, П. Филипович та А. Лебідь.

«Пр. Пр.» ч. 296.

— Ювілейна вистава. «Тарас Бульба» на 15-ті роковини смерті М. В. Лисенка.

Оперний театр відзначив 15-ті роковини смерті нашого українського композитора Мик. Вит. Лисенка, поставивши «Тараса Бульбу».

Перед початком вистави ректор інституту ім. Лисенка Грінченко виступив з короткою, але змістовною характеристикою композитора.

Грінченко відзначив, що Лисенко — це перший український композитор, що набув серйозної музичної освіти і працював у галузі музичної творчості не як дилетант, а цілком відаючи своїй справі.

Основні теми своїх творів Лисенка, як і багато композиторів перед ним, черпав з української народної музики, з народної пісні. Але з них там він творив серйозні оперні, симфонічні та фортепіанні твори, користуючися тими музичними формами, що панували тоді в серйозній музиці.

Деякі оперні праці Лисенкові було поставлено ще за його життя (в Троїцькому Народньому Будинку), але ці постанови аніж не відповідали вимогам художнього театру. Тільки за 15 років після смерті композитора в київському оперному театрі поставлено кращу оперу його «Тарас

Бульба» в обставинах, що їх потребує опера.

В історії української музики Лисенкові належить таке саме почесне місце, як Глінці в російській і Сметані в чеській. Від Лисенка починається справжня українська музика, невечер пане джерело якої, є в народній творчості. Тепер, в обставинах, коли розвивається українська культура, при правильно поставленій музичній освіті, і нові музичні сили продовжуватимуть її розвиватимуть справу, що й усе життя віддав М. В. Лисенко.

Коротке слово Грінченка вислухали з великою увагою. Але не можна не закинути театрові, що підчас промови Грінченка, публіка, що запізнилася, займала місця й перешкоджала й доповідникові, й слухачам. Невже не можна було затримати тих, що запізнилися, як це завжди роблять, на час увертюри? Опера йшла в звичайному складі з артистами Захаровою, Баратовою, Донцем. Оркестрою диригував Вериківський.

«Пр. Пр.» ч. 296.

— Велика злива. З Одеси. На всьому Чорноморському узбережжі йдуть страшні дощі. Густий туман перешкоджає регулярному рухові пароплавів.

«Пр. Пр.» ч. 296.

— Малюнки совітського раю. Кожна большевицька газета приносить по кілька скарг на зловживання та на непорядки, які існують в совдепії. Цікавим є те, що всі ці скарги походять або від робітників, або від селян. Своя робітничо-селянська влада їм очевидно найбільше дошкуляє.

В ч. 296 «Пр. Пр.» знаходимо: З де-якого часу в Донвугілї стали спостерігати напружені факти протекціонізму підчас приймання службовців. Це звернуло на себе увагу РСІ, як привела спеціальне обслідування Донвугілля.

Обслідування дійсно виявило картину свавілля та протекціонізму в тресті починаючи з 1926 року. Донвугілля приймав

службовців по-за біржею праці. Так за 1926 рік було прийнято 838 службовців, з яких лише 0,1 відс. було прийнято через біржу праці. Співробітників незаконно звільняли тільки тому, що вони не подобались адміністрації. Дякуючи цьому за 9 місяців Донвугіль виплатив 11.360 карб. компенсації за постановою судових органів. Виявлено також недбайливо становлення адміністрації до справи притягання закордонних фахівців, що викликало зайві витрати коштів, сума яких досягає 15.000 карбованців.

— М а н д р у с м о .

Щоб одержати зарплатню фабзавучникам гл. трамв. майстерень ім. Домбаля, які працюють на Курінівці, то треба декільки день помандрувати. Поїдеш в майстерні ім. Домбаля, а там тобі кажуть: розрахункові, книжки не готові, табеля нема, або-ж списки не готові. Одержавши розрахункові книжки, ідеш в касу комгоспу («привезти бояться, бо далеко») де своє кажуть.... списків нема, або нема касірки.

— Г р о ш і в з я л и , а д р о в не дають. Після великої писанини та тяганини ми нарешті одержали повідомлення, що дрова нам виписано, тільки треба заплатити за гербові марки та внести по 4 карб. З дорогою душею платимо карбованці, підписуємо векселі та гербові марки ліпимо, а дров нема та й нема. Вже на дворі сніг, час вже опалювати хату, бо діти мерзнуть, а ми все чекаємо дров від Скоробкоопу.

— А в т о м а т-ш а х р а й. Коло Кирилівського моста. поставлено водотяг-автомат, щоб подавати людиності воду. Укинеш копійку — й бери два відра води, Останнього часу автомат почав шахраювати. Кинеш велику копійку — вода не йде, вкинеш маленьку — йде, а то й прямо, — копійку візьме, а вода не йде. Отже часто можна бачити, як вкинувши копійку (велику чи малу) і не одер-

жавши води, споживачі послають компліменти на адресу комгоспу.

Притягніть автомат до відповідальности за шахрайство!

Остання скарга дописувача — це влучне прирівнання до влади: яка влада, такий і автомат.

На українських землях.

На Волині, Холмщині, Поліссі та Підляшші

— С в я т о К о т л я р е в с ь к о г о . Українці міста Володимира Волинського відсвяткували в грудні річницю Ів. Котляревського. Після служби Божої і панахиди в «Просвіті» ввечері відбулася урочиста академія. («Нарід». ч. 2).

— З'їзд у к р . д у х о в с ь к о г о . Ініціативи митрополита Діонісія, священник Керша на Володимирщині розпочав підготовчу роботу для з'їзду укр. духовництва в одному з повітових міст на Волині під головуванням митрополита Діонісія. Однак, коли в тій справі поїхали до Варшави з меморіалом священники Керша і Широцький, то зараз же на другий день над о. Широцьким заряджено було слідство, і почалися репресії над іншими священниками українцями. («Укр. Громада». ч. 2)

— В о б о р о н і с в я щ е н н и к а о . Г у б и . Вища духовна влада розпочала якесь слідство проти п. о. Губи настоятеля укр. св. Благовіщенської Церкви в Ковелі, і зависла його у чинностях. Довідавшись про це, парафіяне св. Михайлівської церкви в Секуні ковельського повіту внесли до митрополита Діонісія протест проти цього, рахуючи це роботою тих елементів, що відносяться вороже до українізації церкви. Протест підписало 159 осіб. («Укр. Громада». ч. 3).

— Д о в и б о р і в . Всі українці Холмщини і Підляшші будуть мати одну спільну націю-

нальну листу, як у 1922 році підуть у блокові з іншими народами. Сільська інтелігенція і всі свідомі селяне є по боці блоку й зголошуються до праці («Нарід». ч. 2)

— З життя Слицької «Пр о с в і т и». На надзвичайних зборах членів т-ва «Просвіта» в Олику виявилось що вона за 9 місяців свого існування посідає: 1) поверх 300 книжок, 2) 73 кв. метри площі під будинок народнього дому, 3) драматичний гурток і хор, в склад яких входять 40 осіб, які оперують не тільки в Олиці, але й по за межами Луцького повіту, 4) має певність на посідання 6 десятин орної землі 5) загальний оборот філії по касовій книжці досягає 3.000 зл. На тих же зборах Раді Філії «Просвіти» протоколом зазначено заготовити матеріялу на будову громадського будинку». («Наш життя» ч. 1).

— Укр. Виборчий Комітет в Луцьку. В Луцьку відбулася передвиборча нарада, в якій взяли участь громадяне Луцька і повіту, як теж представники з Рівного. Нарада рішила однозгідно, що є в інтересі всіх непольських народів, а з окрема українців в Польщі, іти до виборів спільно, бо тільки спільний виступ всіх тих народів підчас виборів запевнить їх належне представництво в соймі і сенаті. Після дуже цікавих дискусій розійшлися всі в повній вірі, що як в 1922 році, та і тепер укр. нарід Волині не дасться звести на манівці і як тоді, так і тепер віддасть свої голоси тільки тим народнім представникам, що підуть до виборі в по листі блоку непольських національностей. («Укр. Громада». ч. 4).

— Перше засідання Холмського соймику. В кінці грудня відбулося перше засідання новообраного холмського соймику. Українців не допущено до голосу. («Нарід». ч. 1).

— Волинські жиди. Дня 29 грудня м.р., на конференції запрошених поіменно воєводою жидівських діячів: союзу дерев'яних купців, союзу ремісників, рабинів і поважніших горожан воєвода пояснив виборче положення з погляду державного і інтересів Волині». Присутні 33 особи ухвалили, о що з групами і блоками 16 не підуть. Вибрано тимчасовий комітет із осідком у Луцьку для одержання тісних взаємин із воєводою і остаточного зредатування відозв. («Діло». ч. 3).

— Московська мова. Московська газета «За Свободу» висловлює вдоволення, що в крем'янецькій духовній семінарії, оскільки не помиляємося, українській, серед інших предметів навчання заведено по всіх класах і московську мову, яка ніби дасть змогу «не поривать связей с русской литературой и культурой, которые они вольно или невольно утратили уже в значительной степени». Шкода, що не зовсім. («За Свободу» ч. 8).

В Галичині.

— Загальні збори «Просвіти» у Львові. В кінці грудня у Львові відбулися загальні збори «Просвіти», які були доказом, що наше селянство стало уже свідомим чинником нашого національного життя. Селянство вислало на збори найсвідоміших селян як делегатів, а де це не було можливо звітди вислало інтелігентів під оглядом національним певних. Це все є доказом, що селянство вже не дасться водити за ніс всяким демагогам, які використовуючи несвідомість нашого села обдурювали його. («Укр. Голос». ч. 2).

— Свято Ялинки. 31 грудня о 4 год. пополудні Святогорська Гора у Львові була заповнена укр. публікою, що зійшлися на прилюдне свято Ялинки. На площі між катедрою і палатою

стояла висока смерека, прикрашена синьо-жовтими хоруговками і паперовими гірляндами. За першими словами колядки «Бог предвічний», відспіваної товариством «Сурма» засіяла Ялинка синіми, жовтими і зеленими вогнями, а на самому вершку улок дві великі літери зложені з електричних лампочок «Р. Ш.» («Рідна Школа»). Яличка робила особливо з певного віддалення дуже гарне враження. На це небувало ще у Львові свято зійшлося багато людей, а головне молоді. («Діло». ч. 3).

— Політичний процес у Львові. В другій половині у Львові почнеться великий політичний процес 17-ти українців, яких обвинувачується в належності до таємної (військової української) організації, в державній зраді та провадженні на території Польщі шпіонажу. Крім того двох українців Атаманчука і Вержицького обвинувачують в замордованні попечителя львівської шкільної округи Собінського. Процес має тривати коло чотирьох тижнів і буде приступний для публіки. («За Свободу». ч. 6).

На Буковині та Бесарабщині.

— Як відомо в Румунії живе більше мільона українців, а саме: в північній Буковині — 400 тисяч, в Добруджі і Бесарабії — 600 тисяч, у пов. Мармарошсько-му — 100 тисяч. Коли взяти за основу расове обчислення мешканців цих земель, то тоді українців буде найменше — 1.500.000 душ. В переважній своїй більшості — це селяне хлібороби. Тепер на всіх цих українських землях нема ні одної укр. школи. Навіть наука релігії проводиться незрозумілою для населення румунською мовою. Кооперація перейшла на румунський статут і для національної організації для нашого населення ролі не грає: В Буковині все ж існує кілька укр. організацій, тоді як в Беса-

рабії, Добруджі та на Марморощині немає жадного укр. т-ва. («Новий Час». ч. 3).

Газетні звістки.

— Ростріли, суди й самосуди. В Одесі рострілено відомого укр. діяча Бойченка ніби то за «шпигунство» на користь Румунії. — Сов. суд у Києві засудив на кару смерти за те саме б. старшину залізничного відділу червоної армії Костюка. На підставі амністії ростріл замінено на вісім років в'язниці.

— В Київським пов. селяне вбили комуніста Морозова («Нарід». ч. 1).

— Нові матеріали про гайдамаччину. Етнографічна комісія Укр. Академії Наук одержала від свого члена С. М. Терещенкової надзвичайно цінні матеріали щодо гайдамаччини та колівщини. Матеріяли ці авторка збирала по селах Звенигородщини: Залізничка, Хлипівка, Попівка та Вільховець. З ілюстративного боку цікаво відзначити криницю в селі Залізничках, де за переказами гайдамаки святили ножі. («Наше Життя» ч. 52).

— Сітка кінотеатрів. Число кінотеатрів на Україні буйно зростає. Самих культурно-освітніх театрів на Україні нараховується до тисячі. За 1926-27 р. лише в кінотеатрах перебувало десятки мільонів глядачів. Останній фільм «Звенигора», поставлений режисером Довженко, висилається до Берліна й Парижу. («Наше Життя» ч. 52).

— Терористи на Поділлі. З Харькова повідомляють, що сов- влада викрила у Винницькій окрузі на Поділлі організацію терористів, які робили напади на урядові інституції та кооперативи. Оточена в лісі

Група терористів счинила бій з відділом ДПУ. Троє терористів забито, 20 — взято в полон. («На-рід» ч. 1).

— Велика буря на Чорному морі. Газети доносять, що на Чорному морі від кількох днів панує велика буря. Багато кораблів між иншим «Кам-янець-Подільський», «Томп» і «Новоросійськ» знаходяться в небез-печі і просять по радіо допомоги. («Укр. Громада». ч.).

3 життя

укр. еміграції

У Польщі

— Український Клуб у Варшаві. На протязі часу від 10 жовтня 1927 р. по 5 січня 1928 року в Українським Клубі у Варшаві відбулося 7 четвергових збірок, 2 реферати і спільна новорічна візита. 3 грудня м. р. відбулися клубові вечериці. Реферати в Клубі читали: міністр Кубані п. Суля-тицький на тему «Кубань» і п. ген. Гулий-Гуленко на тему — «Економічно-політичне положен-ня на Великій Україні». Цей другий реферат був читаний в помешканні польської УМСА і чистий збір від нього був приза-начений на будову надмогильного пам'ятника б. п. О. Х. Саліков-ського.

Під час четвергових збірок стало функціонує клубовий буфет. Пе-ресічна фреквенція Клубу — 35 осіб, без вечорниць — 27 осіб.

На 5 січня 1928 року фінансо-вий стан Клубу представлявся так: каса — 138 зол. 63 гр., на біжучому рахунку в ПКО — 472 зл. 25 гр., в чужих валютах — 47 зл. 30 гр., боржники — 78 зл. 75 гр. Разом — 736 зл. 93 гр. Майно Клубу на 5 січня б. р. мало вартість — 555 зл. 50 гр. При чому за останніх три місяці майна Клубом було придбано на 113 зл. 10 гр.

За цей час прибутки Клубу склалися: з членських внесків — 292 зл., вписових — 41 зл., при-бутку з буфету — 95 зл., 23 гр., оплати за гри — 20 зл. 78 гр., продаж цеглинок — 130 зл., продаж дисків — 24 зл. 10 гр., Клубу були слідуочі: бухгалте-рія — 28 зл. канцелярія — 29 зл. 87 гр., обслуга — 70 зл., майно 113 зл. 10 гр., друк цеглинок — 38 зл. 30 гр. друк листівок — 40 зл., т-ву жінок українок — на ялинку для дітей — 25 зл. відкриття рахунку в ПКО — 38 зл. 30 гр. Видатки на кореспон-денцію — 18 зл. 20 гр. 1 т. д.

— Новорічна спіль-на візита. В цьому році Український Клуб у Варшаві зірвав з старою традицією зустрі-чі Нового Року. На її місце впро-вадив нову на терені Варшави — спільну візиту членів української колонії у Варшаві. Помешкання УЦК, в якому фактично знаходить тепер Український Клуб свій хвилевий притулок, втратило в цей день свій канцелярський виг-ляд. Одна з його кімнат перетво-рилася в салю для прийнять, друга — в реставраційну салю, з буфе-товим прилавком, накритими бі-лими обрусамі столиками і т. д. і третя — в гардеробну. Ціле помешкання було артистично деко-роване. Через помешкання Клубу пройшла в цей день майже вся українська колонія Варшави і її околиць, а самі годичні візити замість 12-ої до 3-ої тривали від 12-ої дня до 11-ої ночі. В цей день присутнім в Клубі був ректор Шовгенів, який був тепло прий-нятий, як подебрадськими інже-нерами так і Правлінням Клубу. На сніданню яке було дано на його честь, промовляли голова спілки інженерів В. Сахно, голова Клуба І. Липовецький та багато інженерів вихованців нашого ректора.

— Ялинка для дітей. Як вимагає стародавня традиція, влаштувало т-во жінок-українок і в цьому році ялинку для дітей. Відбулася вона 8 січня б. р. в помешканні і т-ва польських ре-месників і стягла велику кільк-

ність батьків і дітей. В програм ялинки ввійшли: діточі танці, декламації, роздача подарунків, колядки у виконанні мітрополітального хору та ин. Особливо цікавим та імпонуючим моментом було появлення в салі Діда-Мороза, з величезною торбою подарунків. Під звуки дзвонів в супроводі 2-х янголів при світлі великої різдвяної зірки ввійшов він в темну салю, яку освітлювали лиш кольорові вогні багатой ялинки. Даючи кожній дитині її характеристику та сповідаючи їх в їх гріхах, роздавав він щедрою рукою свої дари, а потім під звуки тих самих дзвонів, виконавши своє завдання, залишив салю. Роскішне виконання колядок мітрополітальним хором під орудою п. Пекарського та спільна вечеря для дітей закінчили програм дитячої ялинки. Від 9-ої вечора розпочалася забава для дорослих, Впервах з співом виступали п. п. Власенко, Мандзенко, Шраменко виступи яких ззадоволенням приймалися присутніми.

У Франції.

— К н ю т а н ж. Після більш менш довгої перерви Громада знову ожила. В листопаді минулого року Управою Громади були скликані парафіяльні збори для обговорення справ щодо парафії. На цих же зборах був обраний тимчасовий парафіяльний комітет, якому і доручено наладити цю справу; Комітет виконав своє завдання як найкраще: зібрав гроші, запросив панотця, скликав другі парафіяльні збори, на яких вже і було обрана Парафіяльну Раду. До складу Парафіяльної Ради ввійшли: головою — Діденко, членами — пані Галушко, пані Іванова, п. п. Зубик та Єхневич. До складу Ревізійної Комісії ввійшли: пані Панасюк, п. п. Таран та Наливайко.

На перший день Нового Року відбулася Служба Божя. Під час служби Божої співав хор, в якому приймало участь і жіноцтво,

во, Хором керував п. Веденський Було повна церква люду.

Нечуй-Біда.

В Америці.

— Загибель підводного човна С4. В підводнім човні С4, що пірнув на дно моря коло Провінстен у Маса-чусетсі у неділю 18 грудня 1927 року, затонуло 40 моряків. З них 6 дало ще знати про своє життя протягом 80 год., однак всі заходи були марні, і вони задохнулися від нестачи повітря. Між потопленими згадують і одного моряка по імені Снізик. Є це українець Свіжок з Н'ю-Йорку. Його батько помер, а матиє з другими дітьми коло Н'ю-Йорку. («Укр. Вістник» ч. II).

— На дім інвалідів. В цілому ряді америк. міст українськими стрілецькими гуртками були переведені збірки на будовлю у Львові дому для укр. інвалідів. Зібрані гроші є тими цеглинами, що прискорять збудування цієї так важкої укр. установи. («Канадійський фармер» ч. 51).

— Кидають унію. Українська греко-католицька церква св. Михайла у Вунсакет перейшла під юрисдикцію укр. православного архієпископа Теодоровича. Відповідну ухвалу було зроблено на церковнім мітингу, на яким взяло участь 500 місцевих парафіян. («Укр. Голос» ч. 52).

БІБЛІОГРАФІЯ.

— «Вісти Українського Центрального Комітету у Польщі. Цими днями вийшов з друку черговий зшиток «Вістей Українського Центрального Комітету у Польщі» (липень-серпень 1927 року ч. 14-17). Цей досить грубий зшиток містить в собі 152 сторінки ротажіного друку, а зміст його з багатьох причин заслуговує на

увагу ширших кол нашого українського еміграційного суспільства По-за звичайними статтями і хронікою, зшиток присвячений головним чином паризькому процесові який знаходить відбиття в передовиці та в статтях «Фатальна помилка французького суду присяжних» і «Парижський процес та виправ дуючий Шварцбарда вирок в світлі суспільної справедливості і сумління». А по за тим «Вісти» містять цілу низку резолюцій протестів різних організацій і різних осередків згупчення ук-

раїнської політичної еміграції в Польщі в справі виправдуючого вироку. Досить багато місця в згаданому зшиткові дано освітленню перебігу наради представників українського політичної еміграції в Польщі, яка відбулася в днях 24-25 вересня 1927 року як рівно ж і докладам та інформаціями членів Укр. Центр. Комітету, в яких досить яскраво характеризуються життя української політичної еміграції в Польщі на протязі останніх кількох років.

Зміст.

— Від Уряду Української Народньої Республіки — ст. 1. — Париж, неділя, 22 січня 1928 року — ст. 4. — О л. Л о т о ц ь к и й. Десятиліття проголошення української державної незалежності — ст. 5. — М. С л а в і н с ь к и й. На теми дня. II. — ст. 8. — О л. Ш у л ь г и н. Реакція чи демократія — ст. 12. — В. С у х о в і й. З приводу десятих роковин 4-го Универсалу — ст. 15. — М. К о в а л ь с ь к и й. 22 січня. — ст. 19. — О л. У д о в и ч е н к о. Перша боротьба за Київ — ст. 22. — Д. Г е р о д о т. — Єднаймо свої лави — ст. 28. — С. К н и ж н и к. Революція і етнографія — ст. 31. — О в с е г в а т о г. З міжнароднього життя — ст. 34. — Листи з України — ст. 37. — Х р о н і к а. — З Великої України — ст. 41. — На укр. землях — ст. 43. — Газетні звістки — стр. 45. — З життя укр. еміграції — В Польщі — ст. 46. — У Франції — ст. 47. — В Америці — стр. 47. — Библиографія — стр. 47.

I-ше число журналу

“ВІЙСЬКОВА СПРАВА”

Розійшлося все. Тому редакція не може задовольнити вимоги, що поступають далі.

Тих, хто бажає одержувати журнал «Військова Справа» просимо його замовляти задалегідь.

Управа Т-ва б. Вояків Армії УНР.

Редакція і Адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris V.

Поштова адреса: «Le Trident» (Tryzoub). Boîte post. № 15. Paris XIII.

Редагує—Комітет.

Адміністратор: Іл. Коєнко

Le Gérant: M-me A. Perdrizet.

Imprimerie de Navarre, 5 rue des Gobelins, Paris